

J. de Jager

Med. No. 357

**ONTWIKKELINGEN OP DE HARINGMARKT
IN WEST-DUITSLAND**

SIGN: L 27-357
EX. NO: B
MLV:

April 1987

**Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Visserij**

REFERAAT

ONTWIKKELINGEN OP DE HARINGMARKT IN WEST-DUISSLAND

Jager, J. de

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1987

64 p., 18 tab., 17 bijl.

Ondanks een daling van het jaarlijks verbruik van haring van 3,0 kg tot 2,4 kg per hoofd in de laatste 15 jaar is West-Duitsland nog steeds een zeer belangrijk haringverbruikend land. In 1985 bedroeg dit verbruik 231.000 ton (vangstgewicht), dat is 30 procent van het totale visverbruik in de Bondsrepubliek. Haring is er dan ook nog steeds de meest geconsumeerde vissoort. Door de geringe eigen aanvoer betekent dit een omvangrijke import van haring als grondstof, halffabrikaat en eindprodukt. Tussen de haring exporterende landen onderling bestaat een sterke concurrentie op de Westduitse markt met als gevolg reëel dalende opbrengstprijzen.

De Nederlandse concurrentiepositie ten opzichte van andere landen wordt in dit rapport geanalyseerd voor de verschillende sortimenten haring. Tevens is een uitvoerige beschrijving gegeven van de ontwikkelingen die er toe geleid hebben dat West-Duitsland de grootste afzetmarkt voor haring in de EEG is.

Haring/West-Duitsland/Ontwikkeling eigen aanvoer en import/Verbruik verschillende sortimenten haring.

Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	5
SAMENVATTING	6
1. INLEIDING	13
2. ONTWIKKELINGEN OP DE AFZETMARKT	15
2.1 Wijzigingen in de totale visvoorziening	15
2.2 Wijzigingen in de haringvoorziening	15
2.3 Wijzigingen in de haringconsumptie	17
2.4 Marktsectoren	18
2.4.1 Overzicht van de haringmarkt	18
2.4.2 De markt voor grondstof en halffabrikaat	19
2.4.3 De markt voor gereed produkt	20
2.4.4 Marinaden en volconserven	21
2.4.5 Salades	21
2.4.6 Gezouten haring	22
3. GRONDSTOFBRONNEN VERWERKENDE INDUSTRIE	23
3.1 De aanvoersektor	23
3.2 De importsektor	25
4. HERKOMST VAN DE IMPORT	26
4.1 Algemeen overzicht	26
4.2 Denemarken	27
4.3 Nederland	29
4.4 Overige landen Europa	30
4.5 Canada en de Verenigde Staten	31
5. DE NEDERLANDSE CONCURRENTIEPOSITIE	33
5.1 Inleiding	33
5.2 Verse haring	34
5.2.1 Ontwikkelingen	34
5.2.2 Concurrentieverhoudingen	34
5.3 Diepgevroren haring	35
5.3.1 Ontwikkelingen	35
5.3.2 Concurrentieverhoudingen	37
5.4 Gezouten haring	37
5.4.1 Ontwikkelingen	37
5.4.2 Concurrentieverhoudingen	38
5.5 Verduurzaamde haring	39
5.5.1 Ontwikkelingen	39
5.5.2 Concurrentieverhoudingen	40
5.6 Perspectieven	41

INHOUD (vervolg)

	Blz.
LITERATUUR	43
BIJLAGEN	
1. Voorziening grondstof en halffabrikaat 1971-1985	44
2. Gereed produkt, eigen produktie 1971-1985	45
3. Marktsectoren voor gereed produkt 1971-1985	46
4. Haringaanvoer per vaartuigtype 1946-1985	47
5. Haringaanvoer per conserveringsprocedé 1946-1985	48
6. Aanvoer van aan boord tot halffabrikaat gesneden haring 1961-1985	49
7. Haringimport per conserveringsprocedé 1971-1985	50
8. Haringimport per regio 1971-1985	51
9. Import van verse haring 1971-1985	52
10. Import van diepgevroren haring 1971-1985	53
11. Import van gezouten haring 1971-1985	54
12. Import van verduurzaamde haring 1971-1985	56
13. Haringexport West-Duitsland 1971-1985	58
14. Terugblik op de haringvisserij van de trawlers	59
15. Terugblik op de haringvisserij van de loggers en de kotters	61
16. Zeevisserijvloot West-Duitsland 1946-1985	62
17. Vangsten/visgebieden West-Duitsland 1946-1985	64

Woord vooraf

In verband met de te verwachten moeilijkheden bij de afzet van haring is in 1984 besloten het onderzoek in deze sfeer te intensiveren. Als resultaat hiervan is in augustus 1985 een studie gereedgekomen getiteld "De concurrentie-positie van Nederlandse haring" (Interne Nota 307), en in januari 1987 een publikatie getiteld, "De internationale afzet van haring" (Publikatie 5.75).

In het kader van het onderzoek voor de laatstgenoemde publikatie is een grondige analyse uitgevoerd van de ontwikkelingen op de haringmarkt in West-Duitsland. Daarbij is zowel aandacht besteed aan de ontwikkelingen in het verleden als aan de huidige situatie. Gezien de betekenis van de Westduitse markt voor de Nederlandse haringsector is tot afzonderlijke publikatie besloten.

Het onderzoek is op de afdeling Visserij en Bosbouw uitgevoerd door J. de Jager.

De directeur,

J. de Veer

Den Haag, april 1987

Samenvatting

- Verbruik en grondstofvoorziening

West-Duitsland is de belangrijkste Europese afzetmarkt voor haring. De totale visvoorziening (inclusief haring) voor menselijke consumptie bedroeg voor dit land in 1985 uitgedrukt in vangstgewicht 977.000 ton waarvan na aftrek van de export een binnenlands visverbruik resulteerde van 780.000 ton. Hiervan bedroeg de haringvoorziening 252.000 ton en het binnenlands haringverbruik 231.000 ton ofwel 26 respectievelijk 30 procent van de totale visvoorziening c.q. het totale binnenlands visverbruik.

Terwijl het verbruik van vis steeg, is dat van haring de laatste 15 jaar gedaald van 3,0 tot 2,4 kilogram per jaar per hoofd van de bevolking. Toch is haring nog de meest geconsumeerde en, volgens de vakpers, de meest geliefde vissoort bij het Westduitse publiek.

Sinds 1960 is de eigen visserijaanvoer van haring afgenomen ten gunste van de import. De totale haringvoorziening (aanvoer en import) daalde van jaarlijks 308.000 ton vangstgewicht voor menselijke consumptie in de jaren vijftig naar gemiddeld 240.000 ton in de jaren tachtig. De betekenis van haring in de Westduitse zeevisserij - lange tijd dominerend in deze bedrijfstak - nam in de jaren zestig snel af. De gemiddelde aanvoer zakte in de eerdergenoemde periode van 221.000 naar 17.000 ton vangstgewicht (1985, 22.000 ton). Deze teruggang werd veroorzaakt door tegenvallende vangsten en visserijbeperkende maatregelen, zowel in de Noordzee en aanliggende wateren als op de verre visgronden. Veelal in combinatie met een ongunstige rentabiliteit en teruglopende vlootcapaciteit. De ruimte die hierdoor in de haringvoorziening ontstond werd door import uit het buitenland opgevuld. De gemiddelde jaarlijkse import ging van 87.000 ton in de jaren vijftig naar 223.000 ton vangstgewicht in de jaren tachtig (1985 230.000 ton). Het procentueel aandeel van de importsector steeg dan ook van 30 naar 90 procent, die van de visserijsector echter daalde van 70 naar 10 procent.

- De Westduitse haringmarkt

De haringmarkt in de Duitse Bondsrepubliek bestaat uit een aantal deelmarkten, welke samengevat kunnen worden in een markt voor grondstof en halffabrikaat en een markt voor gereed produkt.

De voorziening van de markt voor grondstof en halffabrikaat is vrijwel geheel afhankelijk van importen: slechts een klein deel is afkomstig van de eigen visserij. Rond driekwart van alle aan de haringverwerkende industrie geleverde grondstof en halffabrikaat wordt verwerkt tot marinaden en conserven. De rest wordt

verwerkt tot gerookte en gezouten produkten en salades, terwijl een klein deel als vers produkt wordt verkocht.

In 1985 was ruim 114.000 ton haring (vangstgewicht bijna 201.000 ton) beschikbaar voor de industrie. Deze hoeveelheid in vergelijking met de ongeveer 141.000 ton (vangstgewicht 224.000 ton) die in de periode 1971-1975 per jaar beschikbaar was, rechtvaardigt de conclusie dat er - alhoewel in recente jaren sprake was van een stijging - ondanks weer voldoende vangstaanbod nog steeds sprake is van een achterblijven van de produktie bij vroeger jaren.

Als tweede groepering de markt voor gereed produkt welke de eigen produktie van de Westduitse haringindustrie uit via de markt voor grondstof en halffabrikaat verkregen toevoer en de import uit het buitenland van gereed produkt omvat. Deze markt heeft een rijk assortiment aan haringprodukten. Naar presentatievorm op detailhandelniveau kunnen de volgende hoofdgroepen worden onderscheiden; marinaden, conserven, salades, gerookte/ge-stoomde haring, gezouten, gezoete en verse haring. Zowel de hoeveelheid als de opbrengst van de eindproduktie vertoont een dalende tendens. De jaarlijkse beschikbaarheid van gereed produkt voor de Westduitse markt zakte van 173.000 naar bijna 145.000 ton produktgewicht in de periode 1971/1975-1985. In recente jaren daalde of stagneerde het verbruik voor alle produktgroepen.

Ongeveer 65 procent van het gereed produkt bestaat uit marinaden en conserven, terwijl het marktaandeel van gezouten en gezoete haring 20 procent bedraagt. Salades participeren voor 10 en de overige produkten voor 5 procent in het totaal. Vanaf 1977 zijn bij de bereiding van marinaden en conserven substitutieprodukten aangewend. Deze substitutie lijkt een permanent karakter te hebben.

Door het weer openstellen van de Noordzee voor de haringvisserij is, na jaren van schaarste in de periode 1977-1981 de Westeuropese haringmarkt meer dan verzadigd. Dit heeft een daling van de reële opbrengstprijzen per eenheid produkt op de Westduitse haringmarkt tot gevolg gehad.

- Ontwikkelingen in de import

Tussen 1982 en 1985 is de Westduitse import van haring gestegen van 118.000 naar bijna 125.000 ton (in vangstgewicht: van 207.000 naar 230.000 ton). In dezelfde periode daalde echter de importwaarde uitgedrukt in guldens van 1985 verontrustend van 299 naar ruim 252 miljoen gulden en de gemiddelde opbrengstprijs per kilogram geïmporteerd produkt (prijsspeil 1985) van 2,54 naar 2,02.

Binnen de totale import van haring steeg het verse sortiment, grotendeels afkomstig uit Denemarken, aanvankelijk van ongeveer 62.000 naar 72.000 ton in 1983, om vervolgens weer te dalen naar 66.000 ton in 1985 (vangstgewicht 101.000 respectievelijk 117.00 en 120.000 ton).

De import van diepgevroren haring nam, onder invloed van de

gestegen export van onbewerkte haring uit Nederland, toe van ongeveer 26.000 tot 28.000 ton produkt (vangstgewicht 44.000 respectievelijk 45.000 ton).

Van beide sortimenten liep de waarde uitgedrukt in guldens van 1985 sterk terug. Die van de verse produkten daalde ondanks relatief meer bewerkte (duurdere) haring in het importpakket van 119 naar 104 miljoen gulden. Die van diepgevroren haring mede onder invloed van een groter percentage van goedkopere (onbewerkte) haring van 53 naar 36 miljoen.

De import van gezouten haring daalde naar volume en waarde gestadig. De hoeveelheid nam tussen 1982 en 1985 af van bijna 18.000 naar ruim 13.000 ton (vangstgewicht 32.000 respectievelijk 23.000 ton). De waarde daalde van 60 naar 37 miljoen gulden (guldens 1985).

Alleen de verduurzaamde haring liet zowel naar hoeveelheid als waarde een verheugende importstijging zien. Het produktgewicht van de import steeg hierbij van ruim 12.000 naar ongeveer 17.000 ton, het daaraan gerelateerde vangstgewicht van ongeveer 30.000 naar 42.000 ton, en de waarde in guldens van 1985 van 67 naar 75 miljoen. Deze stijgingen werden vooral in 1985 gerealiseerd door meerdere import vanuit Nederland en Denemarken van marinaden en conserven.

Na de krappe jaren zeventig met relatief hoge prijzen is er de laatste jaren weer sprake van overschotten, die de opbrengstprijzen van alle soorten geïmporteerde haring hebben doen dalen. Verse haring ging, in guldens van 1985, van 1,90 in 1982 naar 1,56 per kilogram in 1985, diepgevroren haring van 2,09 naar 1,29, gezouten haring van 3,37 naar 2,77 en verduurzaamde haring van 5,52 naar 4,46. Tevens zijn voor verse haring (het belangrijkste importsortiment) en voor diepgevroren haring de prijsmarges tussen onbewerkte (hele) en bewerkte (lappen) haring per eenheid produkt steeds kleiner geworden. De reële prijsmarges van verse haring bijvoorbeeld zijn sinds 1982 gedaald van circa een gulden naar nog geen dertig cent in 1985.

- Landen van herkomst

Van de naar West-Duitsland haring exporterende landen heeft Denemarken, met een overigens erg eenzijdig gerichte export naar onze oosterburen, al deccennia lang het grootste aandeel. Naar volume en waarde zorgt het voor ongeveer de helft van de haringimport; in 1985 ruim 63.000 ton (vangstgewicht 125.000 ton) voor 123 miljoen gulden.

Rond driekwart van de Deense export naar West-Duitsland bestaat uit vers produkt, meestal in de vorm van haringlappen. Van de overige produkten is een stijging van de verduurzaamde haring gerealiseerd. De Deense haringprodukten hebben zich niet aan de ongunstige prijsontwikkeling van de afgelopen jaren kunnen onttrekken. In de periode 1982-1985 is voor Denemarken dan ook de totale gemiddelde opbrengstprijz per kilogram reëel met ruim 20 procent gedaald.

Nederland komt met 30 procent van het importvolume en 34 procent van de waarde; in 1985 37.000 ton (vangstgewicht 61.000 ton) en 85 miljoen gulden, op de tweede plaats als haringexporteur. Net als voor Denemarken is ook voor ons land West-Duitsland de belangrijkste exportmarkt voor haring. Na een terugval in de tweede helft van de jaren zeventig is het volume van de Nederlandse export naar West-Duitsland weer vrijwel gelijk aan die van de periode 1973-1975. De ontwikkeling van de waarde bleef echter duidelijk achter, enerzijds door een verschuiving binnen het exportpakket van duurdere naar goedkopere soorten en anderzijds door een structurele daling van de exportprijzen. Hierdoor bleef de totale gemiddelde opbrengstprijs van Nederland nog meer achter dan de Deense en bedroeg de daling voor ons land, (1982-1985 op basis prijspeil 1985) 30 procent.

De belangrijkheid van West-Duitsland voor onze haringexport is sinds het eind van de jaren zeventig aan een daling onderhevig. Er is voor ons land sprake van een stijgende export van haring naar Japan en diverse Afrikaanse landen en met grote fluctuaties naar Oosteuropese (Polen) landen. Bij deze export gaat het nagenoeg alleen om onbewerkte diepgevroren haring. De export naar West-Duitsland bestaat echter daarentegen voor de helft naar volume en voor driekwart naar waarde uit duurdere sortimenten haring zoals gezouten en verduurzaamde. Voor deze voor onze export zeer belangrijke, soorten heeft ons land evenals voor de diepgevroren haring het grootste aandeel in de Westduitse importmarkt.

Ongeveer 15 procent van de Westduitse haringimport, in 1985 bijna 20.000 ton (35.000 ton vangstgewicht) met een waarde van 37 miljoen gulden, wordt geleverd door "overig Europa"; voornamelijk Noorwegen, Zweden, Ierland en vroeger het Verenigd Koninkrijk. Het gaat hierbij overwegend om bewerkte en onbewerkte verse en diepgevroren produkten.

Het prijsbeeld van deze import lijkt sinds 1982 niet erg gedaald te zijn. Dit is echter gezichtsbedrog dat veroorzaakt wordt door de heterogene samenstelling van de export van deze groep. Ook voor overig Europa is de opgetreden prijsdaling van structurele aard.

Uit de Verenigde Staten en Canada zijn vooral, in de periode van schaarste aan haring, diepgevroren lappen geïmporteerd. Deze import betrof in de periode 1977-1979 ruim één derde van de Westduitse behoefte aan haring. In 1985 was de import hiervan echter al teruggelopen tot nog geen 5 procent (5000 ton is 9000 ton vangstgewicht en 8 miljoen gulden) van de totale import. Deze landen kregen in de jaren tachtig eveneens met een ongunstig prijsbeeld te kampen.

- De Nederlandse concurrentiepositie

Gezamenlijk beheersen Nederland en zijn grootste concurrent Denemarken 80 procent van de Westduitse haringimport. Andere lan-

den spelen hierbij slechts een ondergeschikte rol. Door een relatief groter aandeel van duurdere soorten in het exportpakket realiseert Nederland over het totaal de hoogste gemiddelde opbrengstprijzen in guldens per eenheid produkt; namelijk in 1985 voor ons land 2,30 tegen Denemarken 1,94, overig Europa 1,85 en Canada 1,78 per kilogram.

Voor verse haring is Nederland met een aandeel van 8 procent een kleine exporteur. Op dit grootste segment van de haringimportmarkt van West-Duitsland is Denemarken met een aandeel van omstreeks 80 procent; in 1985 bijna 52.000 ton, overwegend haringlappen, met een waarde van 83 miljoen gulden oppermachtig. Nederland exporteert naar West-Duitsland meer onbewerkte dan bewerkte verse haring(lappen). Dit in tegenstelling tot Denemarken. Bovendien is de opbrengst per kilogram produkt voor Nederland het laagst. Deze bedroegen in 1985 in guldens per kilogram van Denemarken voor bewerkte 1,61 en onbewerkte haring 1,53, tegen Nederland 1,51 respectievelijk 1,16.

Terwijl sedert een aantal jaren de aanvoer van verse haring in Nederland is gestegen, nam de export van dit produkt door Nederland naar West-Duitsland af. Oorzaak hiervoor is de toegenomen export van verduurzaamde haring door ons land naar West-Duitsland waarvoor vers als grondstof wordt gebruikt. De Deense export van verse haring naar de Bondsrepubliek nam wel toe. Gezien de kwaliteit, sortering en behandeling, de korte transportlijnen en de speciaal op verse haring afgestemde verwerkende industrie in Denemarken is concurrerend optreden in dit segment van de Westduitse haringmarkt geen gemakkelijke opgave voor Nederland.

De diepgevroren haringprodukten omvatten sinds 1982 steeds ongeveer 22 procent van het volume van de Westduitse haringmarkt. Het reële waardepercentage is onder invloed van de groeiende import van onbewerkte diepgevroren haring uit Nederland (met een lagere opbrengstprijzen dan bewerkte), gedaald van 18 naar 14 procent van deze markt.

In recente jaren is het Nederlandse aandeel in de export van diepgevroren haring naar West-Duitsland gestegen. Andere landen, waaronder Denemarken, zagen daarentegen hun aandeel dalen. Met 50 procent van het volume en 35 procent van de waarde - in 1985 ongeveer 14.000 ton en 13 miljoen gulden - is ons land de belangrijkste exporteur van dit produkt. Evenals voor de verse kreeg ons land in 1985 ook voor de diepgevroren haring de laagste opbrengstprijzen in guldens per kilogram in vergelijking met andere naar West-Duitsland exporterende landen; namelijk Nederland voor lappen 1,24 en voor onbewerkte diepgevroren haring 0,81 en de overige landen gemiddeld 1,67 respectievelijk 1,44.

Gezien de ontwikkeling op de Westduitse markt voor dit produkt valt er in de komende jaren een groei te verwachten in het marktaandeel van Nederland voor diepgevroren haring.

Van de Westduitse importmarkt voor gezouten haring - Nederlands specialiteit - neemt ons land naar volume en waarde

rond 80 procent voor zijn rekening, in 1985 ongeveer 11.000 ton voor ruim 30 miljoen gulden.

Terwijl andere landen in dit segment vooral gezouten haringlappen en filets exporteren met in 1985 een gemiddelde opbrengstprijz van 2,76 per kilogram (1985), bestond de Nederlandse export voor 87 procent uit diverse sortimenten hele (ongekaakte en ge-kaakte) haring met een opbrengstprijz van gemiddeld 2,43 per kilogram en slechts voor 13 procent uit filets en lappen. Dit be-troef echter in hoofdzaak alleen gefileerde maatjesharing welke van alle naar West-Duitsland geëxporteerde gezouten haring per eenheid produkt verreweg de hoogste prijs opbrengt; in 1985 5,75 per kilogram.

Het aandeel van de gezouten haring in de totale import daalde in de laatste jaren van 15 naar 11 procent (volume) en van 20 naar 15 procent (waarde prijspeil 1985). De afname van het Nederlandse aandeel oefende hier grote invloed op uit. Denemarken heeft intussen, alhoewel voor lagere opbrengstprijzen dan de Nederlandse, uit het niets een bescheiden markt voor gezouten haring opgebouwd. Gezien de in recente jaren opgetreden prijsdalingen per eenheid produkt en de te verwachten concurrentie van de Denen schetst dit voor de Nederlandse export van gezouten haring naar de Bondsrepubliek geen rooskleurig vooruitzicht.

Tenslotte de groep verduurzaamde; het aandeel van dit sortiment in de Westduitse haringimport steeg zowel in hoeveelheid als waarde van 10 respectievelijk 20 procent naar 13 respectievelijk 30 procent in 1985. Het Nederlandse aandeel was het grootst binnen dit segment. Dit betrof in 1985 42 procent (ruim 7000 ton) naar volume en 46 procent (34 miljoen gulden) naar waarde van het totaal. Voor de Nederlandse export zijn deze sortimenten uiterst waardevol. Het Deense aandeel benaderde, naar hoeveelheid en waarde, het Nederlandse. Overig Europa zorgde voor ongeveer 3000 ton met een waarde van 8 miljoen gulden.

Bij de voorgezuurde haringlappen en kruidenharing in grootverpakking (vaten) heeft Nederland zijn positie versterkt, met Denemarken nog steeds als grootste exporteur. Bij dit produkt heeft overig Europa nog een volumeaandeel van bijna één derde. Voor dit sortiment werd in 1985 door Nederland een opbrengstprijz verkregen van gemiddeld 2,74 per kilogram, Denemarken behaalde 2,71 en overige Europa 2,88.

Bij de haringmarinaden en conserven in kleinverpakking bezet Nederland ondanks groeiende concurrentie vanuit Denemarken nog steeds de eerste plaats. De gemiddelde opbrengst per kilogram in gulden bedroeg in 1985 voor dit produkt; Nederland 5,34, Denemarken 6,26 en overig Europa 3,72.

De relatief kleine hoeveelheden gerookte en gestoomde haring, hoofdzakelijk met Nederland als leverancier (opbrengst 1985 gemiddeld 6,48 per kilogram) vertonen een trendmatige daling.

Een ongunstige ontwikkeling is het structureel dalende niveau van de opbrengstprijzen. Toch zijn voor Nederland de ontwikkelingen bij de verduurzaamde haringprodukten, mede gezien in het

licht van de totale Nederlandse export naar West-Duitsland, het meest gunstig. Een groei van deze markt ligt in de lijn der verwachting. Een alerte houding tegenover Denemarken zal echter vereist zijn om de eerste plaats te kunnen behouden.

- Perspectieven

In de Nederlandse haringhandel met West-Duitsland is sprake van een licht herstel. In West-Duitsland zelf blijft de produktie nog achter bij die van vroegere jaren. Het overvloedig aanbod van haring uit het buitenland heeft in recente jaren geleid tot aanzienlijke reële prijsdalingen. Dit dalende prijsniveau vormt een somber perspectief voor de haringexport naar West-Duitsland. Vermoedelijk zullen sortimenten welke op een hoogwaardig technologische wijze worden verwerkt zich het best aan de prijsdruk weten te onttrekken.

Afzet van verse haring naar West-Duitsland door Nederland zal ondergeschikt zijn aan de dominerende positie van Denemarken voor dit produkt. Voor diepgevroren haring kan Nederland een groei van het marktaandeel verwachten, terwijl voor de export van gezouten haring naar de Bondsrepubliek rekening moet worden gehouden met een toenemende concurrentie van Denemarken. Het perspectief voor de verduurzaamde haring lijkt voor Nederland het meest gunstig van alle sortimenten haring. Ook hierbij moet echter opgepast worden dat ons land niet overvleugeld wordt door Denemarken.

1. Inleiding

De Westduitse afzetmarkt voor haring is in de loop der jaren het doelwit geworden van landen die beschikken over een surplus aan haring. De reden voor deze bijzondere belangstelling is gelegen in het feit dat in de Duitse Bondsrepubliek ongeveer 60 procent van de haringconsumptie in het EEG - gebied is geconcentreerd. Bovendien is de Westduitse markt voor landen zonder een eigen geavanceerde haringverwerkende industrie een betrekkelijk gemakkelijk toegankelijke afzetmarkt, aangezien deze industrie juist in West-Duitsland sterk is ontwikkeld.

Het hoge haringverbruik in West-Duitsland heeft mede dit peil kunnen bereiken doordat de Westduitsers lang hebben kunnen beschikken over een omvangrijke haringvloot en eigen aanvoer. De Westduitse haringtraditie liep tot aan het midden van de zestiger jaren in veel opzichten parallel aan de Nederlandse. Daarna is de eigen visserijcapaciteit snel gereduceerd. De belangrijkste redenen hiervoor waren tegenvallende haringvangsten en sterk beperkte mogelijkheden op - voor de Westduitse haringvisserij van levensbelang zijnde - visgronden door instelling van nationale wateren welke restricties en sluiting van visgebieden ten gevolge hadden. Op de achtergrond speelde de relatief ongunstige rentabiliteit van de haringvisserij, terwijl later de buitenlandse concurrentie een steeds steviger greep op de Westduitse haringmarkt kreeg.

De Westduitse haringverwerkende industrie heeft dan ook in de naoorlogse jaren reeds in een vroeg stadium noodgedwongen gekozen voor het grotendeels importeren van de grondstof haring. Dit beeld is sindsdien in zoverre gewijzigd dat momenteel nog slechts 10 procent van de totale behoefte aan haring wordt gedekt door eigen visserijaanvoer.

Onder invloed van de vangstmogelijkheden zijn de marktaandelen in de haringimport van diverse landen toegenomen of gedaald. Tevens is door de moderne opslag en transporttechniek het aantal buitenlandse leveranciers groter geworden.

Voor de exporteurs uit Nederland; welk land zeer dicht bij de Westduitse consumptiecentra gelegen is, lijkt de vraag steeds actueler te worden of Nederland zich nog neer moet leggen bij een rol als grondstoffeleverancier. In principe zijn een aantal wegen denkbaar om ook een groter aandeel te verwerven in de productie en distributie van bestaande en eventuele nieuwe eindprodukten van haring. Deze afweging is vooral van belang wanneer ook de ongunstige ontwikkelingen van de opbrengsten per eenheid produkt in deze overweging wordt betrokken.

Het onderzoek waarover hier gerapporteerd wordt betreft een verdieping en verbreding van datgene wat over West-Duitsland in LEI-Publikatie 5.75 "De internationale afzet van haring" is gerapporteerd.

In de hierna volgende hoofdstukken wordt eerst een beschrijving gegeven van de belangrijkste deelmarkten die in West-Duitsland voor haringprodukten zijn te onderscheiden. Daarna wordt de ontwikkeling van de eigen aanvoer en import beschreven om vervolgens de herkomst en de samenstelling van de verschillende groepen haringprodukten onder de loep te nemen. Tenslotte wordt de marktpositie van de uit Nederland geïmporteerde haring ten opzichte van die uit andere landen geanalyseerd.

2. Ontwikkelingen op de afzetmarkt

2.1 Wijzigingen in de totale visvoorziening

De ontwikkeling van de visvoorziening in West-Duitsland is in de afgelopen drie decennia gekenmerkt door een aantal trends, te weten:

- Een sterke daling van de aanvoer van de eigen visserij;
- Een meer dan evenredige stijging van de import uit het buitenland;
- Binnen de totale marktvoorziening een daling van het haringaanbod en een stijging van het aanbod van overige vissoorten.

Deze trends zijn weergegeven in tabel 2.1.

Tabel 2.1 Ontwikkeling van de voorziening van haring en overige vissoorten voor menselijke consumptie in 1000 ton vangstgewicht, gemiddeld per jaar

Periode		Totaal	Waarvan	
			Haring	Overige
Aanvoer	1950 - 1959	617	221	396
	1980 - 1985	262	17	245
	Afname	-355	-204	-151
Import	1950 - 1959	140	87	53
	1980 - 1985	718	223	495
	Toename	+578	+136	+442
Totaal	1950 - 1959	757	308	449
	1980 - 1985	980	240	740
	Afname/Toename	+223	- 68	+291

Het gemiddelde jaarniveau van de visvoorziening blijkt tussen deze perioden met 223.000 ton te zijn gestegen van 757.000 naar 980.000 ton. Deze stijging werd gesaldeerd door een daling van de haringvoorziening met 68.000 ton en een stijging van die van de overige vissoorten met 291.000 ton.

2.2 Wijzigingen in de haringvoorziening

Volgens tabel 2.1 is het gemiddeld jaarniveau van de haringvoorziening (eigen aanvoer plus import) in de periode 1950-1959/

1980-1985 met 68.000 ton gedaald van 308.000 naar 240.000 ton vangstgewicht. Uitgedrukt in een percentage van de totale visvoorziening was er naast een absolute achteruitgang ook sprake van een relatieve daling van de haringvoorziening van 41 procent naar 25 procent. De opbrengst van de haring gaf een nog sterkere relatieve teruggang te zien, namelijk van 36 procent naar 14 procent.

Binnen de haringvoorziening is de daling in hoeveelheden van het marktaandeel van de aanvoersector niet geheel gecompenseerd door de stijging van de import, zie tabel 2.2.

Tabel 2.2 Afname/toename aanvoer en import haring voor menselijke consumptie in 1000 ton vangstgewicht, gemiddeld per jaar.

Periode	Totaal aanvoer	Totaal import	Algemeen totaal	Afname aanvoer	Toename import	Afname totaal
1950-1959	221	87	308			
1960-1969	104	191	295	117	104	13
1970-1979	42	232	274	62	41	21
1980-1985	17	223	240	25	-9	34
Totaal t.o.v. gemiddelde 1950-1959				204	136	68

Uit deze tabel blijkt dat de gemiddelde jaaraanvoeren uit de periode 1980-1985 ten opzichte van die uit 1950-1959 gedaald zijn met 204.000 ton, waartegenover de importen op jaarbasis slechts gestegen zijn met ongeveer 136.000 ton. Per saldo een achteruitgang in de haringvoorziening van 68.000 ton (zie hiervoor).

Tussen 1950 en 1975 is bij de haringvoorziening een geleidelijk dalende trend ontstaan met als resultaat dat het gemiddelde niveau uiteindelijk jaarlijks + 20.000 ton (vangstgewicht) lager kwam te liggen. Dit werd onder meer veroorzaakt door:

- De afname van de vraag naar gezouten haring door Oosteuropese landen, waardoor een gedeelte van de verdwenen gezouten haringaanvoer van de loggers niet meer werd gecompenseerd.
- Een betere afstemming tussen toevoer en verwerkingscapaciteit. Daling van de aanvoer hield ook een vermindering in van het gebonden zijn aan seizoenale piekaanvoeren. Hierdoor ging overproduktie van de aanvoersector in bepaalde tijden van het jaar tot het verleden behoren.

Vanaf 1976 trad een scherpe daling op welke opliep tot een gemiddelde van 48.000 ton haring (vangstgewicht) jaarlijks. In recente jaren is, ondanks het haringsurplus dat boven de Westeuropese haringmarkt hangt, de vooral schoksgewijze daling na 1975 nog slechts voor een kwart door meerdere haringaanvoer- en import aangevuld. Vermoedelijk is reeds een deel van het haringmanco door de haringverwerkende industrie door middel van substitutiegrondstoffen vervangen.

De in deze en vorige paragrafen genoemde hoeveelheden zijn gebaseerd op het begrip vangstgewicht. Dit begrip wordt gebruikt voor betere vergelijking van perioden onderling in verband met bewerkte (gefileerde etc.) en onbewerkte hoeveelheden. In werkelijkheid kunnen dus daadwerkelijk aangevoerde en geïmporteerde hoeveelheden haring geringer zijn dan de in vangstgewicht uitgedrukte hoeveelheden.

Voor een beschrijving van de ontwikkelingen in de haringaanvoer en import afzonderlijk wordt verwezen naar de volgende hoofdstukken van deze publikatie.

2.3 Wijzigingen in de haringconsumptie

Analoog aan de stijging van de totale visvoorziening (aanvoer en import) respectievelijk daling van de haringvoorziening, steeg respectievelijk daalden ook de totale vis- en haringconsumptie in West-Duitsland. Uiteraard bij een relatief ongeveer gelijkblijvende export. Voor de haring bedroeg de export de afgelopen jaren gemiddeld ongeveer 9000 ton produktgewicht (20.000 ton vangstgewicht), voornamelijk bestaande uit verduurzaamde haring (marinaden en conserven).

In 1985 bedroeg het totale visverbruik (aanvoer en import minus export) in vangstgewicht uitgedrukt 780.000 ton. Hiervan bedroeg het haringverbruik 230.800 ton ofwel 30 procent. Terwijl het totale visverbruik per hoofd van de bevolking is gestegen, is het haringverbruik per hoofd de laatste 15 jaar waarneembaar gedaald van 3,0 kg tot 2,4 kg (1985) per jaar, zie tabel 2.3.

Tabel 2.3 Ontwikkeling van het verbruik van haring in West-Duitsland

Periode	Totaal verbruik in 1000 ton vangst- gewicht	Kg per hoofd per jaar (produktgewicht)					
		to- taal	conser- ven en marina- den 1)	sala- des	gezou- ten en gezoet	gerookt en ge- stoomd	vers
1971-1975	255	3,00	2,11	0,25	0,44	0,11	0,09
1976-1980	224	3,05	2,19	0,28	0,47	0,07	0,04
1981	213	2,58	1,75	0,27	0,47	0,06	0,03
1982	203	2,59	1,66	0,29	0,55	0,06	0,03
1983	219	2,44	1,58	0,25	0,53	0,05	0,03
1984	224	2,44	1,57	0,27	0,51	0,06	0,03
1985	231	2,40	1,58	0,27	0,48	0,05	0,02

1) Inclusief aanwending makreel en pilchard.

Als oorzaak van deze daling worden de hoge verkoopprijzen genoemd, waardoor een groot deel van het publiek werd afgeschrikt om te kopen. Deze kopersstaking vond duidelijk plaats bij de marinaden en conserven. De verkoop van deze produkten heeft zich de laatste jaren echter weer enigszins gestabiliseerd, alhoewel de marktslijtage nog lang niet is hersteld. Erg opzienbarend is dit overigens niet aangezien de haring in West-Duitsland voornamelijk wordt gepresenteerd in de vorm van half- en volconserven: produkten waarvan de omzet steeds meer onder druk is komen te staan van het zeer grote assortiment verse en diepgevroren vis en andere produkten waaruit de consument kan kiezen.

Toch is de haring in West-Duitsland nog steeds een vissoort welke een vooraanstaande positie inneemt bij de handel- en visverwerking en, indien wij de literatuur hierover mogen geloven nog steeds de meest geliefde vissoort bij het publiek.

2.4 Marktsectoren

2.4.1 Overzicht van de haringmarkt

De Westduitse haringmarkt bestaat uit een aantal deelmarkten die in twee hoofdgroepen kunnen worden samengevat, namelijk de markt voor grondstof en halffabrikaat en de markt voor gereed produkt. Het onderscheid tussen half- en eindprodukt is in de Westduitse markt niet voor alle produkten even scherp. Met name gezouten haring wordt zowel industrieel verwerkt in eindprodukten als direct verkocht aan de consument. In de statistieken van de Duitse Bondsrepubliek wordt de gezouten haring echter tot de markt voor gereed produkt gerekend, eventuele overlapping van beide markten door dit produkt wordt in deze publikatie dan ook verder onbesproken gelaten.

De markt voor grondstof en halffabrikaat omvat de via import en eigen visserij verkregen en via de export verzonden, al of niet voorbereide, verse en diepgevroren haring, aangevuld met het halffabrikaat voorgezuurde haringlappen en kruidenharing in grootverpakking (vaten), zie bijlage 1.

De markt voor gereed produkt omvat de eigen produktie van de Westduitse haringverwerkende industrie uit via de markt voor grondstof en halffabrikaat verkregen toevoer, zie bijlage 2. Verder de import uit het buitenland van gereed produkt, aangevuld met de hiervoor bedoelde import en eventuele aanvoer van gezouten haring, en de Westduitse export van gereed produkt. Het assortiment van deze markt bestaat uit een keur van haringprodukten welke in een aantal hoofdgroepen kunnen worden ondergebracht (bijlage 3).

In samenhang met de levering van zowel grondstof als half- en eindprodukt is het aantal deelmarkten in West-Duitsland bijzonder groot. Samengevat kan het volgende summiere overzicht worden opgesteld:

Grondstof en halffabrikaat

Afneemercategorie

- Diepgevroren en verse haring - Diepgevroren en verse haringlappen - Voorgezuurde haringlappen	Salade- marinade- en conservenindustrie

Eindprodukten

- Marinaden/conserven onder eigen merk - Marinaden/conserven onder private label - Sortimenten gezouten en gezoete haring - Gerookte/gestoomde haring - Verse haring	Grootwinkelbedrijven Producenten Visgrossiers Detailhandel

2.4.2 De markt voor grondstof en halffabrikaat

De voorziening van deze markt is vrijwel geheel afhankelijk van importen. Slechts een klein deel (in 1985 ongeveer een tiende) is afkomstig van de eigen visserij. De heropening van de haringvisserij in de Noordzee, begin jaren tachtig, heeft de grondstofvoorziening veilig gesteld. De langdurige onderbreking van deze visserij heeft echter zijn sporen nagelaten op het fabricageproces.

Na sluiting van de Noordzee in de jaren zeventig is de West-Duitse haringverwerkende industrie nog meer overgegaan op de verwerking van de kwalitatief en gemeten naar consistentie uitstekend voldoende zogenaamde "Zwedenharing". Deze naar afmeting kleinvallende haring afkomstig uit de Oostzee, het Kattegat en Skagerak is als hoogwaardige grondstof bij uitstek geschikt voor de marinaden en conservenindustrie. Het is een bij het publiek zeer geliefde haringsoort. De Noordzeeharing kan bij meer verfijnde marinaden niet als vervanger van deze soort haring worden gebruikt zonder dat er kwaliteitsverlies optreedt. Mede hierdoor is de vraag naar Noordzeeharing dan ook gedaald. Vanwege de schaarste aan haring begon men tevens vanaf 1977 in de marinaden en conservenindustrie met de verwerking van substitutiegrondstoffen. Hiervoor worden makreel en pilchards gebruikt.

De heffing van invoerrechten en een meer protectionistische "buitenland" politiek van de EEG wordt zowel in West-Duitsland als in Denemarken en Zweden als een reëel gevaar gezien voor de import van Oostzeeharing uit Zweden. Noordzeeharing kan hierdoor echter een kans krijgen om zijn afgebrokkelde marktpositie te versterken.

In 1985 was, na aftrek van 2.400 ton export, ongeveer 114.200 ton produktgewicht haring (vangstgewicht 200.700 ton) beschikbaar voor de binnenlandse haringverwerkende industrie, zie bijlage 1. Als we dit vergelijken met de 140.700 ton (vangstgewicht 223.600 ton) welke in de periode 1971-1975 gemiddeld jaar-

lijks beschikbaar was voor de binnenlandse industrie, zien we dat er - alhoewel er in recente jaren sprake is van een stijging - ondanks weer voldoende vangstaanbod de produktie nog steeds achterblijft met die van vroegere jaren.

Ongeveer driekwart van alle haring die de verwerkende industrie opneemt wordt verwerkt tot marinaden en conserven. Het overige kwart wordt verwerkt tot gerookte waar, gezouten haring (inclusief maatjesfilet) en haringsalades. Slechts een klein deel komt op de binnenlandse markt terecht als verse haring.

Voor de bereiding van marinaden, conserven en salades wordt de voorkeur gegeven aan verse haring (haringlappen). Hiervan is het aanbod momenteel meer dan voldoende. Bij een aantal marinaden en salades is uitwijking mogelijk naar diepgevroren, voorgezuurde en gezouten grondstof. Voorwaarde echter is dat het land van herkomst van de grondstof beschikt over de nodige kennis en technische voorzieningen om een kwalitatief goede en constante kwaliteit te leveren. Voor de bereiding van conserven zijn de toepassingsmogelijkheden van deze soorten gering. Gezouten haring (exclusief maatjes) wordt als grondstof bij het fabricageproces steeds minder toegepast.

2.4.3 De markt voor gereed produkt

De markt voor gereed produkt geeft zowel voor de geproduceerde hoeveelheden als voor de opbrengsten een dalende tendens te zien. Dit geldt zowel voor de eigen produktie als voor de import. Bezien we de eigen produktie en import afzonderlijk, dan blijkt de eigen produktie van gereed produkt sinds de periode 1971-1975, na een aanvankelijke stijging in de periode 1976-1980, gemiddeld per jaar te zijn teruggelopen van 152.200 ton gereed produkt naar 128.600 ton in 1985, zie bijlagen 2 en 3. De import daalde in hetzelfde tijdsbestek van 27.100 ton naar 23.200 ton produktgewicht. In de export werd een kleine stijging gerealiseerd van 6.200 ton naar 6.800 ton in 1985.

Aansluitend is ook de beschikbaarheid van gereed produkt voor de binnenlandse markt sinds 1971-1975 gedaald met 28.100 ton van 173.000 ton naar 144.900 ton in 1985. Deze ontwikkeling betekent sinds de zeventiger jaren, mede in ogenschouw genomen de gebruikte substitutieprodukten makreel en pilchard, naar hoeveelheid gerekend een flink afzetverlies op de binnenlandse markt voor gereed produkt uit haring op jaarbasis.

Gerekend naar presentatievorm op detailhandelniveau kunnen de volgende produktgroepen gereed produkt van haring worden onderscheiden: marinaden/volconserven "kleinverpakking", salades, gezouten en gezoete haring (inclusief maatjesfilet) gerookte/ge-stoomde haring en verse haring, zie bijlagen 2 en 3.

De marktomvang varieert per groep gereed produkt, doch voor alle groepen produkten trad in recente jaren hetzij een daling of tenminste een stagnatie op in het verbruik per jaar per hoofd van de bevolking, zie bijlage 3. Dit hoeft overigens nog niet te

impliceren dat hiermee ook de afzetkansen voor produkten uit Nederland teruglopen.

De cijfers in de bijlagen 2 en 3 zijn onvolledig omdat ze uiteraard geen informatie bevatten omtrent de ontwikkelingen binnen genoemde produktgroepen. In het bijzonder binnen de groepen salades en gezouten haring is de markt in beweging. Bij de gezouten produktie speelt zich een verschuiving af ten gunste van de maatjesfilets waarvan de eigen produktie in het deel van de reeds verstreken jaren tachtig ongeveer vertweevoudigd is. Dit kan een concurrentiegevaar inhouden voor de Nederlandse export van maatjesfilets en overige gezouten produkten.

2.4.4 Marinaden en volconserven

De Westduitse consument is - na jarenlange inspanning van de Westduitse haringindustrie - gewend aan een zeer breed assortiment zure haring en haringconserven. De hoofdprodukten zijn nog altijd bismarckharing, braadharing, rolmops en haring in blik. De produktdifferentiatie had voornamelijk betrekking op verbeterde verpakkingsmethoden en de ontwikkeling van handelsmerken. Deze differentiatie heeft er wel toe geleid dat in de meeste Westduitse winkels een zeer uitgebreid assortiment marinaden en conserven van diverse merken worden gepresenteerd.

Het produktenpakket wordt gecombineerd met een aantal kleinere produkten zoals gaffelbitter en haring in gelei. Bovendien worden bij voortdurende pogingen ondernomen nieuwe produkten te introduceren zoals bijvoorbeeld typen marinaden naar Deens en Zweeds voorbeeld.

Tot en met 1976 is de haring bij de bereiding van marinaden en volconserven absoluut dominerend geweest. Daarna is men ook begonnen, met de hiervoor al ter sprake gekomen, aanwending van makreel en pilchard als grondstof, waarbij voor de pilchard de suggestieve benaming "Heringsfisch" werd bedacht. De gebruikte hoeveelheden van deze soorten grondstof blijven jaarlijks vrij constant (+ 25.000 ton). Gemarineerde en ingeblikte makreel en pilchard hebben inmiddels hun eigen markt gevonden. De aanvankelijke aversie van het publiek tegen deze produkten is grotendeels overwonnen. Momenteel wordt bij de bereiding van marinaden en conserven nog voor 75 tot 80 procent gebruik gemaakt van haring als grondstof.

2.4.5 Salades

Ook het aanbod van haringsalades is in de Westduitse levensmiddelenwinkels zeer gevarieerd. Uit de oorspronkelijke verwerking van (haring)resten, gebaseerd op traditionele saladegerechten, is een gespecialiseerde industrie ontstaan die haar marktomvang door zeer ver doorgevoerde produktdifferentiatie, ook de afgelopen 10 jaar nog, heeft weten te vergroten.

Aanvankelijk werden alleen salades geproduceerd met toege-

voegde conserveringsmiddelen. Dit produkt is voldoende lang houdbaar voor verkoop in consumentenverpakking via het koelvak in supermarkten. De laatste jaren gaan steeds meer producenten ertoe over salades te produceren en te distribueren zonder conserveringsmiddelen.

2.4.6 Gezouten haring

De gezouten haring waaruit de Westduitse consument kan kiezen bestaat uit een aantal produkten die zich vooral onderscheiden in de kwaliteit uit oogpunt van smaak en houdbaarheid.

De "Matjeshering", meestal net als in Nederland gepresenteerd als dubbelfilet wordt het hoogst gewaardeerd. De houdbaarheid is zeer beperkt. Uit berichten in de Westduitse vakpers (Allgemeine Fisch Zeitung-AFZ) en uit handelskringen mag worden geconcludeerd dat de marktomvang toeneemt, hoewel de beperkte houdbaarheid voor veel verkooppunten nog (te) veel problemen geeft. Naar Westduitse maatstaven zijn maatjes te onderscheiden van andere haringprodukten doordat ze natuurlijk zijn gerijpt en een zoutgehalte tussen 12 en 20 procent in het vocht van het visweefsel hebben, terwijl het vetgehalte hoger is dan 12 procent.

"Ls-Matjes en Matjes in öl" benaderen nog enigszins de kwaliteit van echte maatjes. Dit produkt is in feite al niet meer geschikt voor directe consumptie zonder verdere bereiding. De diepgevroren Ls-Matjes zijn na ontdooiing + 7 dagen houdbaar in pekels of + 14 dagen in olie. Ls-Matjes zijn herkenbaar aan de lichtere kleur. Het zoutgehalte bedraagt ongeveer 4 procent in het vocht van het visweefsel.

"Hering(filet) nach Matjesart is een ontwikkeling van de laatste 15 jaar. Het is een produkt dat is ontstaan door rijping onder invloed van kunstmatige rijpingsstoffen. Op deze wijze ontstaat een soort produkt tussen marinaden en gezouten haring in, dat massaal geproduceerd kan worden en geschikt is voor distributie in consumentenverpakking in supermarkten. Uit oogpunt van concurrentieoverwegingen zal de Westduitse overheid meer en strenger gaan toezien op het onderscheid tussen het haringprodukt nach matjesart en de echte maatjesharing.

"Fettheringe en Vollheringe" zijn zwaar gezouten produkten met in het weefselvocht een zoutgehalte van meer dan 20 procent. Het zijn traditionele Duitse produkten, die voor gebruik worden teruggeweekt in vers water en daarna toebereid met vruchten, kruiden en zure room. Voor deze zwaar gezouten produkten neemt de marktomvang ongetwijfeld (mede) af als gevolg van het toenemend aanbod van industrieel vervaardigde haringprodukten.

3. Grondstofbronnen verwerkende industrie

3.1 De aanvoersector

De totale hoeveelheid vis die in West-Duitsland wordt aangevoerd voor menselijke consumptie is sinds de vijftiger jaren afgenomen van 617.000 ton vangstgewicht tot 262.000 ton gemiddeld per jaar in de tachtiger jaren (1985 slechts 193.400 ton). Binnen de totale aanvoer daalde de haringaanvoer voor menselijke consumptie catastrofaal meer dan evenredig van 221.000 ton vangstgewicht naar 17.000 ton (1985 22.000 ton). Dit komt overeen met een procentuele afname van het aandeel haring in de totale aanvoer van 36 procent naar 6 procent. Het waarde-aandeel van haring in de totaalopbrengst daalde van 37 procent naar 4 procent, (1985 5 procent).

Uit bovenstaande cijfers blijkt dat de positie van de haringvisserij, voorheen de belangrijkste tak van visserij in de Westduitse zeevisserij, in de loop der jaren, zeker na 1960, snel is afgebrokkeld. Afname van de haringaanvoer was sterk afhankelijk van de toedracht rond wateren waarin door de Westduitse visserijvloot op haring werd gevestigd. In de jaren 1956, 1960/1961, 1971, 1976/1977 kwamen schoksgewijze dalingen in de aanvoer voor. In de periode 1966-1969 trad onder invloed van de haringvisserij onder de Canadese Oostkust een stijging op. Daarna zakte echter het niveau van de vangsten steeds verder weg. Recente jaarvangsten geven een lichte stijging te zien, alhoewel 1985 onder het niveau van 1984 bleef. De al in een aantal jaren geconstateerde dalende tendens in de reële opbrengstprijzen per eenheid produkt zette zich ook in deze jaren voort.

In de Westduitse haringvisserij hebben drie takken van visserij geopereerd, namelijk:

- "De Grosze Heringsfischerei", uitgeoefend door vleet- en trawlloggers, met gezouten haring als voornaamste aanvoerprodukt. Deze tak van visserij is reeds sinds het begin van de zeventiger jaren verleden tijd;
- "De Kleine Hochsee-und Küstenfischerei", uitgeoefend door een omvangrijk aantal kleine vaartuigen. De haringaanvoer van deze schepen was voornamelijk bestemd voor vismeeldesteinden. Recentelijk wordt gestreefd om een zo groot mogelijk gedeelte van de haringaanvoer te bestemmen voor menselijke consumptie;
- De naar vangst en visserijcapaciteit gemeten meest belangrijke groepering "De Grosze Hochseeefischerei", welke door trawlers wordt uitgeoefend.

Met uitzondering van enkele perioden, te weten 1961-1965, 1977-1981 en 1983 hebben de trawlers na de Tweede Wereldoorlog

altijd het leeuwendeel van de Westduitse haringaanvoer voor hun rekening genomen, zie bijlagen 4 en 5.

De haringaanvoer van de trawlers bestond na de oorlogsjaren bijna geheel uit verse haring waarvan ongeveer een kwart naar de vismeelindustrie afvloeide. Nadat eind jaren vijftig het diepvriesprocedé op de trawlervloot was geïntroduceerd (voor de rondvis) werd in 1961 begonnen met het aanvoeren van diepgevroren haring. Als gevolg hiervan nam het deel van de vangst dat vers en eventueel gezouten werd aangevoerd af ten gunste van de diepgevroren haringaanvoer, totdat tenslotte de gehele haringaanvoer diepgevroren werd aangevoerd. De inmiddels aan boord van de trawlers ingevoerde mechanische verwerking had tot gevolg dat het grootste gedeelte van de diepgevroren haringaanvoer in de vorm van diepgevroren lappen en ontkopte haring (braadharing) als grondstof voor marinaden geschiedde, zie bijlage 5.

Uitbreiding van nationale wateren van diverse landen, restricties en sluiting van diverse gebieden hadden tot gevolg dat na 1970 weer een scherpe daling optrad in de Westduitse haringaanvoer. Tegelijkertijd verdween, voornamelijk als gevolg van het uit de vaart nemen van de loggervloot, de gezouten haringaanvoer uit het Westduitse aanvoerpakket. Naast diepgevroren aanvoer van de trawlers bleef nog alleen de (ook toen al flink gereduceerde) verse haringaanvoer van de kleine zee- en kustvisserij over.

De totale Westduitse haringaanvoer die in de periode 1966-1970 nog gemiddeld 110.000 ton vangstgewicht (exclusief 30.000 ton vismeel bedroeg, daalde in de volgende periode (1971-1975) met 50 procent naar een vergelijkbaar jaarlijks gemiddelde van 54.000 ton en in de periode 1976-1980 gemiddeld zelfs naar een historisch dieptepunt van 10.000 ton, zie bijlage 6. De heropening van de Noordzee voor de haringvisserij zorgde in recente jaren voor een lichte opleving van de haringaanvoer. Desondanks is het huidige beeld van de Westduitse haringvisserij in vergelijking met eerdere perioden slechts kommer en kwel.

In 1984 en 1985 bedroeg de haringvangst gemiddeld jaarlijks 23.900 ton (vangstgewicht). Hiervan werd door de kleine zeesector 7.800 ton (nagenoeg alleen Oostzeeharing) aangevoerd waarvan 1.300 ton voor vismeeldoelinden. De resterende 16.100 ton werd door de trawlers gevangen op visgronden in de Noordzee en aan de Westkust van Ierland en het Verenigd Koninkrijk. Deze hoeveelheid werd aan boord van de trawlers verwerkt tot 6.300 ton diepgevroren haringlappen en 3.600 ton heel ingevroren haring. Het bij het machinaal fileren van haring vrijkomende haringafval werd direct aan boord mechanisch omgetransformeerd tot vismeel en traan.

Voor verdere informatie omtrent de ontwikkeling van de Westduitse visserijvloot en visserijgebieden en de structuurveranderingen die zich in de haringvisserij hebben voorgedaan kan verwezen worden naar de bijlagen 14 en 15 van deze publikatie.

3.2 De importsector

De Westduitse aanvoer heeft - mede door de uiteenlopende eigenschappen van haring van verschillende visgronden en de specialisatie van haringexporterende landen - nooit volledig in eigen behoefte kunnen voorzien. In de jaren vijftig was deze behoefte dan ook voor 70 procent gedekt door eigen aanvoer en voor 30 procent door import. In de daarop volgende jaren is de import als pendant van de dalende Westduitse aanvoer geleidelijk in omvang toegenomen van 30 procent tot gemiddeld 65 procent in het volgende decennium. Vervolgens binnen relatief korte tijd een stijging van de import naar 95 procent van de haringbehoefte om in 1984 en 1985 licht te dalen tot 90 procent.

Hieruit volgt dat het percentage van de import is gestegen van 30 naar momenteel 90 procent, waardoor tevens de Westduitse haringverwerkende industrie bijna volledig voor zijn grondstofvoorziening afhankelijk is geworden van de buitenlandse haringhandel.

Tot de jaren zestig is het importassortiment, behalve die van gerookte en gemarineerde haring en haringconserven, nagenoeg gelijk geweest aan die van de aanvoer van de Westduitse zeevisserij. Daarna is door toepassing van het diepvriesprocedé, het gebruik maken van kleinere verpakkingen, het op grote schaal importeren van machinaal voorbereide haring (lappen), import van diverse soorten maatjesfilet, voorgezuurde haring en kruidenharing een uitbreiding gegeven aan het importassortiment. Gelijkertijd vond een groei plaats van de geïmporteerde hoeveelheden welke echter na 1976 stagneerde en een daling vertoonde. In recente jaren valt echter weer een stijging waar te nemen. Factoren welke het op grote schaal importeren van voorbereide haring bevorderden waren:

- Tekort arbeidskrachten en hoge looneisen in West-Duitsland;
- Opkomen fileerindustrie Denemarken;
- Rationalisering Westduitse verwerkende industrie;
- Uitstekende kwaliteit en gunstig prijsniveau aangeboden product.

Aanzetten tot diepvriesimport op uitgebreide schaal waren:

- Tegenvallende vangsten in Europese wateren door Europese vloot;
- Tegenvallende vangsten Westduitse vloot elders;
- Mogelijkheid tot voorraadvorming.

4. Herkomst van de import

4.1 Algemeen overzicht

Van de naar West-Duitsland haring exporterende landen heeft Denemarken al decennia lang de beste papieren. Afgezien van de substitutie-import door Canada en de Verenigde Staten, ten tijde van schaarste aan haring, is Nederland reeds lang een goede tweede. De resterende import wordt min of meer afwisselend verzorgd door een aantal West-Europese landen waarvan momenteel Ierland, Noorwegen en Zweden het belangrijkste zijn.

De in tabel 4.1 weergegeven import werd in de loop der tijd hoofdzakelijk verzorgd door de hierboven genoemde landen.

Tabel 4.1 Totale haringimport in West-Duitsland per jaar

Periode	Vangstgewicht in 1000 ton	Importgewicht in 1000 ton	Opbrengst in mln. gld. prijsspeil 1985	Importprijs in gld. per kg
1951-1955	76,6	66,6	115,5	1,73
1956-1960	116,0	97,4	174,0	1,79
1961-1965	197,4	150,4	284,2	1,89
1966-1970	178,8	118,2	279,2	2,36
1971-1975	236,1	145,8	393,4	2,70
1976-1980	237,9	132,1	430,9	3,26
1981	218,4	120,6	343,6	2,85
1982	207,1	118,0	299,2	2,54
1983	226,4	129,4	294,0	2,27
1984	219,0	121,3	263,5	2,17
1985	230,3	124,7	252,5	2,02

Opvallend is na 1980 de geleidelijke daling van de reële importprijs per kg produkt. De prijsdruk op de internationale haringmarkt is een gevolg van de overschotten die boven de markt hangen na de tijdelijke schaarste in de periode 1977-1982. Door de verzadiging van de West-Europese haringmarkt liggen de gemiddelde opbrengstprijzen in recente jaren, uitgedrukt in guldens van 1985, ver onder het prijsniveau van de jaren 1971-1975. Het nog steeds dalende prijsbeeld op de Westduitse markt (en andere markten) vormt een somber perspectief voor de haringexporterende landen.

De totale import in 1985 naar volume en waarde bedroeg respectievelijk 124.700 ton produktgewicht en 253 miljoen gulden. Deze import kan per produktgroep worden opgesplitst zoals weergegeven in tabel 4.2.

Tabel 4.2 Procentuele verdeling van de haringimport in West-Duitsland naar produkt in 1985

Produkt	Naar volume	Naar waarde
Vers	53	41
Diepgevroren	23	14
Gezouten	11	15
Gerookt/gestoomd)		
Conserven/marinaden)	13	30
Totaal	100	100

Deze verdeling is uiteraard een momentopname. In de afgelopen jaren zijn de geïmporteerde hoeveelheden en de importwaarden van verse, diepgevroren en gezouten haring over het algemeen gedaald en die van verduurzaamde gestegen, zie bijlagen 7 tot en met 12. Bovendien zijn de verhoudingen tussen enerzijds verse, diepgevroren, gezouten en verduurzaamde gewijzigd en anderzijds is er meer of minder haring voorbereid, zodat marges tussen vangstgewicht en importgewicht groter of kleiner zijn geworden. Ter verduidelijking hiervan: in de afgelopen jaren is het importgewicht van verse haring gedaald, het vangstgewicht is echter gestegen zodat er meer verse haring moet zijn voorbereid, zie bijlagen 9 tot en met 12.

Op basis van vangstgewicht kan gesteld worden dat Denemarken en Nederland in recente jaren het gedeelte van hun haringvangst wat bestemd is voor export naar West-Duitsland hebben vergroot, zie bijlage 8. Van Canada en de USA is dit gedeelte steeds geringer geworden, terwijl die van de landen van overig Europa als heterogene groep grote fluctuaties vertoonde.

4.2 Denemarken

Zoals eerder gesteld, is Denemarken de grootste leverancier van haring aan West-Duitsland. Ongeveer de helft van de West-Duitse haringimport zowel naar hoeveelheid als waarde wordt momenteel uit Denemarken betrokken, zie bijlage 7. De West-Duitse markt op zijn beurt is weer de belangrijkste afnemer voor Denemarken. Van de totale Deense exporthoeveelheid en waarde aan haring verdwijnt jaarlijks ongeveer twee derde naar West-Duitsland. De Deense export naar West-Duitsland wordt voor een groot deel gevoerd door aanvoer van Zweedse vissers welke hun vangsten in Deense havens verkopen. Voorheen werd door Zweedse vaartuigen direct in West-Duitsland aangevoerd, waardoor Zweden toenmalig een belangrijke positie innam bij de import van haring in West-Duitsland. Deze positie is in de loop der tijd geheel door

Denemarken overgenomen. Overigens neemt de aanvoer van vooral Oostzeeharing door Zweedse vaartuigen aangevoerd in Denemarken af.

In tegenstelling tot eerdere uitspraken heeft Denemarken ook de invloed van de sluiting van de Noordzee voor de haringvisserij aan den lijve ondervonden door daling van zijn haringexport. In de jaren 1970-1985 zat Denemarken in 1977-1979 op het laagste niveau van zijn haringexport naar West-Duitsland, namelijk 74.000 ton vangstgewicht, respectievelijk 41.000 ton importgewicht gemiddeld per jaar. Een indirect uitvloeisel ten tijde van het haringtekort in Europa was de afslanking van de Zweedse aanvoer in Deense havens omdat Zweden elders voor zijn haring hogere opbrengsten kon verkrijgen.

Tabel 4.3 Haringexport uit Denemarken naar West-Duitsland per jaar

Periode	Vangstgewicht in 1000 ton	Importgewicht in 1000 ton	Opbrengst in mln. gld. prijsspeil 1985	Import prijs in gld. per kg	Procentueel aandeel in to- tale haring- import	
					volume	waarde
1971-1975	105,3	60,8	158,1	2,60	42	40
1976-1980	81,5	44,9	136,4	3,04	34	31
1981	102,4	56,3	154,2	2,74	47	45
1982	106,6	57,2	138,3	2,41	49	46
1983	112,6	61,8	128,1	2,07	48	44
1984	110,3	57,7	116,4	2,02	48	44
1985	125,0	63,2	122,5	1,94	50	49

De verse haringimport wordt voor driekwart door Denemarken beheerst. Import uit dit land bestaat grotendeels uit deze vissoort. Met name verse lappen. De totaal uit Denemarken geïmporteerde hoeveelheden en de daarbij behorende waarden bestaan voor ongeveer 70 procent uit; respectievelijk is voor 60 procent afkomstig van verse haringlappen. Het overige aandeel bestaat uit hele verse haring en diepgevroren en gezouten al of niet bewerkte haring enerzijds en uit verduurzaamde haring (vooral voorgezuurde lappen en kruidenharing) anderzijds, zie bijlagen 9 tot en met 12. Import van verduurzaamde, tevens per eenheid produkt meest waardevolle soorten in de Deense export, vertonen een stijgende lijn. In recent achter ons liggende jaren is, naast de algemene tendens van bijna over de gehele linie dalende importprijzen, het prijsverschil tussen onbewerkte (heel) en bewerkte (haringlappen) verse en diepgevroren Deense haring steeds geringer geworden. Afgezien van eventuele verschillen in sortering en kwaliteit, betekent dit een ongunstige ontwikkeling voor de Deense snijderijen.

4.3 Nederland

Nederland komt als haringexporteur naar West-Duitsland op de tweede plaats. Na een terugval in de tweede helft der jaren zeventig heeft Nederland zijn exportproduktie naar dit land zodanig opgevoerd dat het jaarlijkse hoeveelhedeniveau weer vrijwel gelijk is aan de periode 1973-1975 voor de terugval in haringvangsten, toen gemiddeld per jaar 38.400 ton (59.100 ton vangstgewicht) naar West-Duitsland werd geëxporteerd. De reële waardeontwikkeling bleef echter duidelijk achter bij het gemiddelde van 137 miljoen gulden uit die periode. Deze ongunstige ontwikkeling werd zowel veroorzaakt door verschuivingen binnen het exportpakket van duurdere naar goedkopere soorten als door de structurele daling van de exportprijzen per eenheid produkt, zie tabel 4.4. Sommige Nederlandse opbrengstprijzen daalden zelfs sneller dan die van andere landen.

Het procentueel aandeel van Nederland in het totaalvolume en de waarde van de Westduitse haringimport bedroeg in 1985 30 respectievelijk 34 procent. West-Duitsland is hierbij voor Nederland evenals voor Denemarken de belangrijkste exportmarkt voor haring.

Tabel 4.4 Haringexport uit Nederland naar West-Duitsland per jaar

Periode	Vangstgewicht in 1000 ton	Importgewicht in 1000 ton	Opbrengst in mln. gld. prijspeil 1985	Import prijs in gld. per kg	Procentueel aandeel in to- tale haring- import	
					volume	waarde
1971-1975	53,8	35,5	123,8	3,49	24	32
1976-1980	38,7	22,6	110,3	4,88	17	26
1981	34,5	19,8	89,2	4,50	16	26
1982	45,4	27,5	93,2	3,39	23	31
1983	44,8	27,3	87,0	3,18	21	29
1984	52,0	31,1	84,3	2,71	26	32
1985	61,0	37,0	85,1	2,30	30	34

Toch is sinds het einde van de jaren zeventig de belangrjkheid van West-Duitsland voor onze haringexport aan een daling onderhevig. Dit blijkt uit vergelijking van het Westduitse aandeel in onze haringexport van 1980 en 1985. Dit aandeel bedroeg in 1980 voor zowel volume als waarde ongeveer twee derde en in 1985 nog slechts voor volume en waarde 40 respectievelijk 50 procent. Voor deze daling is mede de toegenomen haringexport naar Japan en Afrikaanse landen, evenals zij het met grote fluctuaties, naar Oost-Europa (Polen) verantwoordelijk.

In vergelijking met andere haring exporterende landen naar West-Duitsland behaalt Nederland voor zijn totale exportpakket aan haring de hoogste gemiddelde opbrengstprijis per eenheid produkt. Dit wordt geheel veroorzaakt door het hoge prijsniveau en het grote Nederlandse aandeel in de totale export naar West-Duitsland van gezouten en verduurzaamde haring. Met een hoeveelhedspercentage van 48 procent en een waardepercentage van 76 procent van het totale Nederlandse exportpakket in 1985 naar West-Duitsland zijn deze soorten zeer belangrijk voor onze export.

In tegenstelling tot gezouten en verduurzaamde krijgt Nederland voor zijn verse en diepgevroren haring daarentegen de laagste opbrengstprijis. Binnen het Nederlandse exportpakket van 1985 werden ten opzichte van eerdere jaren hoeveelheds- en opbrengststijgingen verkregen voor diepgevroren haring, zowel onbewerkt als bewerkt, voor gemarineerde half- en eindprodukten en voor haringconserven. Hier tegenover daalden de hoeveelheid en opbrengst van naar West-Duitsland geëxporteerde verse, gezouten en gerookte haringprodukten, zie bijlagen 9 tot en met 12.

4.4 Overige landen Europa

Haringimport uit overig Europa betreft momenteel voornamelijk invoer uit Noorwegen, Zweden en Ierland. Verder, zij het in mindere mate, invoer uit Frankrijk, België en het Verenigd Koninkrijk. Slechts incidenteel importen uit landen zoals IJsland en Finland. Import uit Oostbloklanden is in het laatste decennium te verwaarlozen. In hun totaliteit bestrijken de landen van overig Europa een niet onaanzienlijk deel van de Westduitse haringmarkt, zie tabel 4.5.

Tabel 4.5 Haringexport uit overige Europese landen naar West-Duitsland per jaar

Periode	Vangstgewicht in 1000 ton	Importgewicht in 1000 ton	Opbrengst in mln. gld. prijsspeil 1985	Import prijs in gld. per kg	Procentueel aandeel in to- tale haring- import	
					volume	waarde
1971-1975	49,1	34,7	74,6	2,15	24	19
1976-1980	37,8	22,5	63,2	2,81	17	15
1981	26,1	17,2	36,7	2,13	14	11
1982	29,2	20,5	39,0	1,91	17	13
1983	49,7	30,8	57,6	1,87	24	20
1984	46,0	27,3	51,1	1,87	22	20
1985	34,9	19,8	36,6	1,85	16	14

Na een teruggang aan het einde van de jaren zeventig en begin jaren tachtig vond vanaf 1982 een duidelijk herstel van de import plaats. In 1984 trad echter weer een daling van de hoeveelheid op gevolgd door een sterke daling in 1985 van zowel de hoeveelheid als de waarde van de import, zie bijlage 7. Toch was voor deze groepering de hoeveelheden- en waardeandelen in de totale export van haring naar West-Duitsland in 1985 nog 16 respectievelijk 14 procent.

Bij de groep overig Europa is sprake van landen waar haringexport naar West-Duitsland niet op de eerste plaats komt. Er vinden afhankelijk van de vraag van West-Duitsland verschuivingen in de diversiteit van het totaal assortiment plaats. In enkele jaren tijds kan een bepaald land van de voorgrond zijn verdwenen ten gunste van een ander land. Zo hebben in het verleden eerst het Verenigd Koninkrijk en Ierland de eerste plaats bezet. Daarna Frankrijk en België, momenteel is Noorwegen nummer één gevolgd door Ierland en Zweden. Voor al deze landen betrof de import hoofdzakelijk bewerkte en onbewerkte verse en diepgevroren haring. Elk land van deze groep heeft zijn eigen specifieke problemen met de export naar West-Duitsland. Ierland bijvoorbeeld wil een deel van de Westduitse haringmarkt veroveren. Dit land heeft bij voorbaat de concurrentieslag reeds verloren vanwege hoge transportkosten en lage opbrengstprijzen waardoor rendabele export voor dit land naar West-Duitsland niet mogelijk is. Duidelijk is in elk geval dat de negatieve ontwikkeling van de opbrengstprijs per eenheid produkt ook voor deze landen van structurele aard is, zie bijlagen 7 tot en met 12.

4.5 Canada en de Verenigde Staten

Tenslotte de inmiddels sterk gereduceerde Westduitse haringimport uit Canada en de Verenigde Staten, zie bijlage 7. De hausse van deze export in de zeventiger jaren ontstond louter en alleen door:

- Drastische vermindering van de haringaanvoer door Westduitse visserijvloeden hoofdzakelijk vanaf visgronden voor de Canadese en Amerikaanse Oostkust;
- Sluiting van de Noordzee en vergaande restricties betreffende de haringvisserij in overige Europese wateren, waardoor de haringvangsten van andere visserijnaties ook drastisch daalden.

Het aldus ontstane vacuüm aan haring voor de Duitse Bondsrepubliek werd opgevuld met import van Canadese en Amerikaanse haring. Hierbij was de Canadese haring ver in de meerderheid. In de periode 1977-1979 op het toppunt van bloei van deze import, betrof West-Duitsland 37 procent van het totale haringimportvolume, respectievelijk 33 procent van de totale haringimportwaarde uit deze landen.

Tabel 4.6 Haringexport uit Canada/USA naar West-Duitsland per jaar

Periode	Vangst- gewicht in 1000 ton	Import- gewicht in 1000 ton	Opbrengst in mln. gld. prijspeil 1985	Import prijs in gld. per kg	Procentueel aandeel in to- tale haring- import	
					volume	waarde
1971-1975	27,9	14,8	36,9	2,50	10	9
1976-1980	79,9	42,1	121,0	2,87	32	28
1981	55,4	27,3	63,5	2,33	23	18
1982	25,9	12,8	28,7	2,24	11	10
1983	19,3	9,5	21,3	2,24	7	7
1984	10,7	5,2	11,7	2,26	4	4
1985	9,4	4,7	8,3	1,78	4	3

De import bestond voorheen grotendeels uit diepgevroren haring (overwegend lappen) en voorgezuurde haringlappen plus geringe bewerkte en onbewerkte gezouten en verse haring. Momenteel bestaat deze vrijwel alleen uit diepgevroren haringlappen, zie bijlagen 9 tot en met 12. Door stijging van de haringvangsten in de jaren tachtig uit Europese wateren is de import uit Canada en de USA teruggedrongen tot een hoeveelheidsaandeel van 4 procent en een waardeandaal van 3 procent in 1985.

Het is duidelijk dat gezien de negatieve kwaliteitsverschillen ten opzichte van de "Europese haring" en de hoge transportkosten in verband met de lange aanvoerlijnen, de omvangrijke haringimporten uit deze landen slechts tijdelijk vervangend van aard zijn geweest en uitsluitend veroorzaakt door de toenmalige schaarste aan haring.

5. De Nederlandse concurrentiepositie

5.1 Inleiding

Zoals uit hoofdstuk 4 is gebleken is Denemarken op de Westduitse markt de belangrijkste concurrent van Nederland. Andere landen spelen slechts een ondergeschikte rol. Onderstaande cijfers geven een indicatie in welke posities Nederland, Denemarken en de overige landen zich in 1985 ten opzichte van elkaar bevonden op de Westduitse haringmarkt.

Tabel 5.1 Overzicht van de totale haringimport in West-Duitsland in 1985

	Dene- marken	Neder- land	Overig Europa	Canada USA	Totaal
In vangstgewicht x 1000 ton	125,0	61,0	34,9	9,4	230,3
In produktgewicht x 1000 ton	63,2	37,0	19,8	4,7	124,7
Opbrengst in mln. gld.	122,5	85,1	36,6	8,3	252,5
Opbrengst in gld. per kg	1,94	2,30	1,85	1,78	2,02
waarvan:					
heel	1,53	1,55	1,29	1,25	1,49
lappen/filets etc.	1,62	2,11	1,93	1,78	1,72
verduurzaam	4,63	4,88	3,02	3,22	4,46

Gezamenlijk bezitten Denemarken en Nederland ongeveer 80 procent van de totale haringexport naar West-Duitsland. Door een relatief groter aandeel van duurdere soorten zoals gezouten en verduurzaamde in het exportpakket verkrijgt Nederland - alhoewel voor andere Nederlandse haringprodukten het huidige prijsniveau het laagst is - gemiddeld de hoogste opbrengstprijis per kg produkt, zie bijlage 7.

Deze algemene conclusies dienen naar produktgroep gespecificeerd te worden, waarbij gelet moet worden op recente ontwikkelingen in de afgelopen jaren en op de sterke en zwakke punten van Nederland in vergelijking tot die van andere landen. Een typering van de concurrentieverhoudingen tussen de landen onderling is ook in 1985 reeds gegeven in de Interne Nota 307 van het LEI, "De concurrentiepositie van de Nederlandse haring". Voor de diverse sortimenten haring ziet het beeld er als volgt uit.

5.2 Verse haring

5.2.1 Ontwikkelingen

Uit tabel 5.2 blijkt dat de geïmporteerde hoeveelheden verse haring uitgedrukt in vangstgewicht de laatste jaren een kleine vooruitgang te zien geven. Uitgedrukt in importgewicht zien we echter een teruggang. Dit wordt veroorzaakt doordat meer haring tot haringlappen wordt gesneden.

Tabel 5.2 Import van verse haring in West-Duitsland per jaar

Periode	Vangstgewicht in 1000 ton	Importgewicht in 1000 ton	Opbrengst in mln. gld. prijspeil 1985	Importprijs in gld. per kg
1971-1975	115,6	73,0	173,3	2,37
1976-1980	77,7	45,8	125,7	2,74
1981	92,7	55,1	127,4	2,31
1982	101,1	62,5	118,8	1,90
1983	116,5	72,2	123,9	1,72
1984	115,5	67,5	110,0	1,63
1985	120,0	66,4	103,9	1,56

De gemiddelde opbrengst per kg is de laatste jaren behoorlijk gedaald. Het verschil in opbrengst tussen haringlappen (meer gewichtsverbruik) en hele haring per eenheid produkt is steeds geringer geworden, vooral in Denemarken, zie bijlage 9. De huidige geringe marge kan een storende factor vormen bij de beslissing om de haring wel of niet voor te bewerken. Mits het verschil in opbrengst niet wordt veroorzaakt door bijvoorbeeld het uitsorteren in Denemarken van onbewerkte haring welke een kwalitatief duurdere soort vertegenwoordigd, of dat de hoeveelheid hele haring zo klein is geworden dat er eventueel meer vraag dan aanbod is ontstaan met als gevolg een hogere prijs per eenheid produkt.

5.2.2 Concurrentieverhoudingen

Nederland is met een seizoenmatig marktaandeel van 8 procent (produktgewicht) een kleine exporteur voor dit grootste segment van de Westduitse haringimportmarkt, zie bijlage 7. Het gezamenlijk marktaandeel van 13 procent van de groepering overig Europa is zelfs nog hoger, zie tabel 5.3.

In de Nederlandse export is de hoeveelheid onbewerkte verse haring hoger dan de hoeveelheid tot haringlappen gesneden haring. Dit in schrille tegenstelling met Denemarken waar 94 procent van het vangstgewicht aan verse haring tot haringlappen wordt gesne-

den. De Nederlandse opbrengst per eenheid onbewerkt en bewerkt vers produkt is bovendien het laagst. Een positieve ontwikkeling, althans voor de verse onbewerkte haring, is dat zowel Denemarken als Nederland voor dit produkt in 1985 een hogere opbrengstprijs verkregen dan over het voorgaande jaar. De geïmporteerde hoeveelheden waren over het algemeen echter geringer, zie bijlage 9.

Tabel 5.3 Overzicht van de verse haringimport in West-Duitsland in 1985

	Dene- marken	Neder- land	Overig Europa	Canada USA	Totaal
In vangstgewicht x 1000 ton	99,1	7,8	13,2	-	120,1
In produktgewicht x 1000 ton	51,9	5,6	8,9	-	66,4
Opbrengst in mln. gld.	83,1	7,2	13,6	-	103,9
Opbrengst in gld. per kg	1,60	1,30	1,52	-	1,56
waarvan:					
heel	1,53	1,16	1,23	-	1,34
lappen/filets etc.	1,61	1,51	1,87	-	1,63

Ondanks de in de afgelopen jaren toegenomen aanvoer in het najaar van verse haring door de Nederlandse spanvisserij is in 1985 onze export van dit produkt naar de Duitse Bondsrepubliek afgenomen. Oorzaak hiervan is de toegenomen import van verduurzaamde haring uit Nederland waarvoor vers als grondstof wordt gebruikt. De import van verse uit Denemarken is wel toegenomen. Denemarken is met zijn marktaandeel van $\pm$ 80 procent oppermachtig. De totaal uit Denemarken geïmporteerde hoeveelheden en de daarbij behorende waarden bestaan voor ongeveer 70 procent uit, respectievelijk is voor 60 procent afkomstig van verse haringlappen. Door de Denen kan vrijwel het gehele jaar geleverd worden. Slechts de periode april/mei is een "slappe tijd". Gezien de kwaliteit, sortering en de behandeling, de korte transportlijnen en de in de loop van de jaren ten behoeve van de Deense verse haring gevormde verwerkende industrie in Denemarken is het voor het Nederlandse bedrijfsleven geen gemakkelijke opgave om gelijkwaardig te kunnen concurreren en het marktaandeel van verse haring te vergroten.

5.3 Diepgevroren haring

5.3.1 Ontwikkelingen

De Westduitse visverwerkende industrie is reeds vanaf begin zestiger jaren bekend met de verwerking en verhandeling van diep-

gevroren haringprodukten. Vanaf midden jaren zestig kwam de grote stroom diepgevroren haring, meest haringlappen, los van de eigen visserij onder de Canadese Oostkust. Toen deze bron opdroogde was inmiddels de import uit voornamelijk het Verenigd Koninkrijk en Ierland uitgebreid; eerst met heel ingevroren haring, later met hoofdzakelijk haringlappen. Terzelfder tijd een uitbreiding van de import van overwegend diepgevroren haringlappen uit Canada en de Verenigde Staten. Na beperkingen van de haringvisserij in Europese wateren werd de import uit Canada en de USA fors uitgebreid.

Volgens tabel 5.4 bedroeg de import van diepgevroren haring in de periode 1976-1980 gemiddeld 89.000 ton vangstgewicht per jaar. Driekwart hiervan was afkomstig uit Canada en de USA.

Tabel 5.4 Import van diepgevroren haring in West-Duitsland per jaar

Periode	Vangstgewicht in 1000 ton	Importgewicht in 1000 ton	Opbrengst in mln. gld. prijspeil 1985	Importprijs in gld. per kg
1971-1975	64,9	42,4	94,1	2,22
1976-1980	88,6	51,9	135,6	2,61
1981	66,3	36,8	80,0	2,18
1982	43,9	25,5	53,2	2,09
1983	49,3	28,4	54,1	1,90
1984	44,6	25,8	41,3	1,60
1985	44,7	28,1	36,3	1,29

Bij elke schaarste aan haring uit Europese wateren werd diepgevroren haring uit het buitenland aangetrokken afkomstig uit niet Europese wateren. Er is meerdere malen een wisselwerking geweest bij de Westduitse aan- en invoer tussen verse haring uit Europese wateren en diepgevroren haring afkomstig van elders.

Dit kwam nog eens tot uitdrukking toen na 1978 de Deense verse haringexport weer een snel stijgende lijn ging vertonen en tegelijkertijd de Canadese export van diepgevroren haring naar West-Duitsland sterk daalde.

Toch kan niet zonder meer gesteld worden dat West-Duitsland dus de voorkeur geeft aan verse haring boven diepgevroren. De kosten- en kwaliteitsaspecten tellen bij de keuze danig mee. Wellicht wordt de diepgevroren Noordzeeharing beter geaccepteerd dan de bevroren "Canadese lappen". Een feit is dat na de vrij sterke daling van de uit Canada geïmporteerde hoeveelheden de diepvriesimport zich de laatste jaren - onder invloed van de Noordzeeharing - heeft gestabiliseerd op een niveau van rond de 45.000 ton vangstgewicht. Dit ondanks een ruime aanvoer van verse haring in de omliggende landen.

5.3.2 Concurrentieverhoudingen

Binnen het Nederlandse exportpakket naar West-Duitsland werden ten opzichte van eerdere jaren hoeveelheds- en opbrengststijgingen gerealiseerd voor diepgevroren haring, zowel bewerkt als onbewerkt, zie bijlage 10.

Nederland zag in de periode 1982-1985 zijn aandeel in de diepgevroren haringimport stijgen van 3.300 tot 13.700 ton (3.500 - 17.900 ton vangstgewicht), waardoor wij nu bij de import van dit produkt de eerste plaats bezetten. Andere landen waaronder Denemarken zagen daar en tegen hun importaandeel diepgevroren produkt over het algemeen dalen, zie bijlage 10.

Dit kan een gunstige ontwikkeling voor Nederland betekenen. Ongunstige ontwikkelingen voor Nederland zijn, evenals bij de verse, het laagste opbrengstniveau per eenheid diepgevroren produkt en de geringe opbrengstmarges tussen lappen en hele haring, zie tabel 5.5. Het laatste kan een rem betekenen op uitbreiding van fileercapaciteit aan de wal en aan boord van Nederlandse visserij schepen, met als gevolg minder bewerkte haring terwijl de vraag van de Westduitse haringmarkt tot nu toe grotendeels gericht is op bewerkte haring.

Tabel 5.5 Overzicht van de diepgevroren haringimport in West-Duitsland in 1985

	Dene- marken	Neder- land	Overig Europa	Canada USA	Totaal
In vangstgewicht x 1000 ton	6,7	18,0	10,9	9,1	44,7
In produktgewicht x 1000 ton	3,5	13,7	6,4	4,5	28,1
Opbrengst in mln. gld.	5,4	12,9	10,1	7,9	36,3
Opbrengst in gld. per kg waarvan:	1,53	0,94	1,59	1,75	1,29
heel	1,52	0,81	1,44	1,25	0,94
lappen/filets etc.	1,53	1,24	1,66	1,77	1,56

5.4 Gezouten haring

5.4.1 Ontwikkelingen

Het verdwijnen van de loggervloot en de omschakeling van de trawlvloot op diepgevroren aanvoer hadden tot gevolg dat vanaf 1970 de gezouten haringaanvoer steeds geringer werd en na 1976 geheel uit het aanvoerpakket van de Westduitse visserijvloot verdween.

De gezouten haringaanvoer van de Westduitse loggervloot met gemiddelde jaarvangsten van 60.000 ton (vangstgewicht) in de periode 1950-1960 is grotendeels nooit meer vervangen door middel van opvoering van de import van gezouten produkten. Dit terwijl de gezouten loggeraanvoer, na aftrek van het aandeel dat naar de Oostbloklanden werd geëxporteerd, hoofdzakelijk in West-Duitsland zelf werd verwerkt, verhandeld en geconsumeerd. In tabel 5.6 zien we dat er, behalve een korte opleving in 1982 en 1983, in de zeventiger en tachtiger jaren zelfs sprake is van een teruggang in de geïmporteerde hoeveelheden gezouten haring.

Evenals bij de verse en diepgevroren haring is ook bij de gezouten haring een daling van de reële opbrengst per eenheid produkt opgetreden.

Tabel 5.6 Import van gezouten haring in West-Duitsland per jaar

Periode	Vangstgewicht in 1000 ton	Importgewicht in 1000 ton	Opbrengst in mln. gld. prijspeil 1985	Importprijs in gld. per kg
1971-1975	33,7	21,4	81,6	3,82
1976-1980	29,8	17,7	79,6	4,51
1981	27,5	15,9	62,6	3,93
1982	31,8	17,9	60,2	3,37
1983	32,4	17,6	56,5	3,21
1984	27,2	15,3	47,0	3,06
1985	23,1	13,4	37,2	2,77

5.4.2 Concurrentieverhoudingen

Ons land is verreweg de grootste exporteur van gezouten haring naar West-Duitsland. Van de door het buitenland aan West-Duitsland geleverde gezouten haringprodukten is ongeveer 80 procent afkomstig uit Nederland. In de Nederlandse haringexport naar West-Duitsland bedroegen de gezouten haringprodukten 29 procent van de totale hoeveelheid en 36 procent van de totale waarde.

Het Nederlandse gezouten assortiment bestaat voornamelijk uit gekaakte en ongekaakte diverse sortimenten haring verpakt in vaten en emmers. Een deel van de gezouten haring wordt verwerkt tot filets (in hoofdzaak maatjesharing) en lappen. De voorbewerkte haring wordt over het algemeen in kleinverpakking en consumentgereed verpakking aangeboden.

Nederland heeft door zijn vakkennis over gezouten haring een goede naam opgebouwd in West-Duitsland. Dit blijkt ook wel uit de hogere opbrengst per eenheid produkt die wij in vergelijking met derden verkrijgen, zie tabel 5.7.

Tabel 5.7 Overzicht van de gezouten haringimport in West-Duitsland in 1985

	Dene- marken	Neder- land	Overig Europa	Canada USA	Totaal
In vangstgewicht x 1000 ton	1,5	17,7	3,8	0,1	23,1
In produktgewicht x 1000 ton	0,9	10,7	1,7	0,1	13,4
Opbrengst in mln. gld.	2,0	30,5	4,6	0,1	37,2
Opbrengst in gld. per kg	2,24	2,84	2,61	2,06	2,77
waarvan:					
heel	1,90	2,43	1,33	-	2,37
lappen/filets etc.	2,26	5,75	3,13	2,06	3,92

In de afgelopen jaren is de (Nederlandse) export van bewerkte en onbewerkte gezouten haring teruggelopen, in de laatste twee jaar zelfs versneld. De Denen hebben echter, zij het voor een veel lagere opbrengst per kg dan de Nederlandse, in de afgelopen jaren uit het niets een bescheiden, maar groeiende, markt voor bewerkte gezouten haring opgebouwd, zie bijlage 11.

Dit alles in combinatie met de prijsdaling (reëel) per eenheid produkt in aanmerking genomen geeft voor de Nederlandse export van gezouten haring naar West-Duitsland geen rooskleurig vooruitzicht.

5.5 Verduurzaamde haring

5.5.1 Ontwikkelingen

De groep verduurzaamde omvat gerookte en gestoomde haring, marinaden in grootverpakking (voorgezourde lappen en kruidenharing in vaten) en marinaden en conserven in kleinverpakking.

Importhoeveelheid en waarde van de gerookte en gestoomde haring vertonen een trendmatige daling. De geïmporteerde hoeveelheden en opbrengsten van de andere twee groepen geven echter een stijging te zien, zie bijlage 12. Zoals tabel 5.8 laat zien is het importvolume en vooral de opbrengst van de groep verduurzaamde als geheel in recente jaren flink toegenomen.

Een verdere groei van de markt voor verduurzaamde haring ligt in de lijn der verwachting. Hoewel de opbrengstprijs (prijspeil 1985) voor deze produkten de laatste jaren ook aan een daling onderhevig is, is de achteruitgang ten opzichte van de periode 1971-1975 bij de verduurzaamde haring geringer in vergelijking met de prijsdaling zoals die bij de verse, bevroren en gezouten haring optrad, zie bijlage 8.

Tabel 5.8 Haringimport van verduurzaamde haring in West-Duitsland per jaar

Periode	Vangstgewicht in 1000 ton	Importgewicht in 1000 ton	Opbrengst in mln. gld. prijspeil 1985	Importprijs in gld. per kg
1971-1975	21,9	9,0	44,4	4,92
1976-1980	41,8	16,7	90,0	5,40
1981	31,9	12,8	73,6	5,77
1982	30,3	12,1	67,0	5,52
1983	28,2	11,2	59,5	5,29
1984	31,7	12,7	65,2	5,13
1985	42,5	16,8	75,1	4,46

5.5.2 Concurrentieverhoudingen

Bij dit sortiment zijn de ontwikkelingen voor ons gezien in het licht van de Nederlandse export het meest gunstig. De onder de verzamelnaam "verduurzaamde" gerangschikte haringprodukten bedroegen in 1985 19 procent van onze exporthoeveelheid naar West-Duitsland, met een hieraan gerelateerde waarde welke 41 procent van het totaal uitmaakte. Dit produkt is hierdoor het meest waardevol in onze haringexport naar West-Duitsland geworden.

Zowel het Deense als het Nederlandse aandeel in de importhoeveelheid en waarde van deze groep produkten is de laatste jaren in hun totaliteit toegenomen. Relatief gezien steeg het Deense aandeel het snelst. Nederland heeft echter nog steeds het grootste aandeel, namelijk 42 procent naar volume en 46 procent naar waarde. Een ongunstig perspectief is het in het algemeen dalend niveau van de opbrengsten (prijspeil 1985) per eenheid produkt, zie bijlage 12.

Tabel 5.9 Overzicht van de verduurzaamde haringimport in West-Duitsland in 1985

	Dene- marken	Neder- land	Overig Europa	Canada USA	Totaal
In vangstgewicht x 1000 ton	17,7	17,5	7,0	0,2	42,4
In produktgewicht x 1000 ton	6,9	7,0	2,8	0,1	16,8
Opbrengst in mln. gld.	32,0	34,5	8,3	0,3	75,1
Opbrengst in gld. per kg	4,63	4,88	3,02	3,22	4,46
Waarvan:					
gerookt/gestoomd	6,92	6,48	5,23	-	6,53
marinaden grootverpakking	2,71	2,74	2,88	3,22	2,78
mar./cons.kleinverpakking	6,26	5,34	3,72	-	5,64

De categorie gerookt/gestoomd is grotendeels uit Nederland afkomstig. De rest, in 1985 slechts 12 procent, komt voor rekening van Denemarken en andere Europese landen. Importhoeveelheid en waarde van deze produkten vertonen een trendmatige daling.

Bij de voorgezuurde haringlappen en kruidenharing heeft Nederland in 1985 zijn aandeel vergroot. Denemarken is echter van deze categorie de grootste producent, voornamelijk veroorzaakt door de gestegen produktie in 1985. In de jaren zeventig werden deze produkten voornamelijk geïmporteerd uit Canada en gedeeltelijk uit het Verenigd Koninkrijk, Ierland, Noorwegen en Zweden etc. De groepering overig Europa had in 1985 gezamenlijk één derde van de produktie voor West-Duitsland in handen.

Nederland bezet nog steeds de eerste plaats bij de export naar West-Duitsland van marinaden en conserven in kleinverpakking, het zogenaamde gereed produkt. Onze naaste concurrent Denemarken heeft in de jaren tachtig echter een flink stuk van zijn achterstand ingelopen. Denemarken verkreeg tevens de afgelopen jaren de hoogste gemiddelde opbrengst per eenheid produkt voor dit assortiment, wat kan wijzen op een verdergaande produktdifferentiatie en valorisatie van dit produkt door de Denen. Export via de groepering overig Europa maakte tenslotte slechts enkele procenten uit op het totaal terwijl Canada voor dit soort produkten niet in de markt is.

In de afgelopen jaren is voor Nederland de ontwikkeling betreffende de geëxporteerde hoeveelheden verduurzaamde haring gunstig verlopen. De hieraan gerelateerde opbrengsten stegen eveneens, doch per eenheid produkt daalde, vooral ten nadele van Nederland, het reële niveau van de opbrengstprijzen. Voor alle soorten samen gezien werd in 1985 door Nederland echter nog de hoogste gemiddelde opbrengstprijs (in guldens van 1985) voor verduurzaamde produkten verkregen, namelijk 4,88 per kg gevolgd door Denemarken met 4,63.

Een groei van de markt voor verduurzaamde haring ligt in de lijn der verwachting. Nederland zal hierbij uiterst alert moeten zijn op het reilen en zeilen van Denemarken om door dit land niet van de eerste plaats verdrongen te worden.

5.6 Perspectieven

De ontwikkelingen op de Westduitse haringmarkt wijzen in recente jaren globaal op een licht herstel van de in de periode van schaarste aan haring (1977-1988) opgelopen schade aan de Nederlandse haringhandel met West-Duitsland. Er is echter nog steeds sprake van een stagnatie en achterblijven van de produktie van de haringverwerkende industrie in de Duitse Bondsrepubliek in vergelijking met die van vroegere jaren. Samen met een overvloedig aanbod van haring uit het buitenland heeft dit in recente jaren geleid tot een aanzienlijke, in guldens van 1985 uitgedrukte, reductie van de in de periode 1977-1981 flink opgeschroefde op-

brengeprijsen. Deze reducering is echter zo doorgeschoten dat het recente reële prijsbeeld over het algemeen ver onder die van de periode 1971-1975 - waarin eveneens sprake was van een ruim aanbod van haring - is komen te liggen. Dit dalende prijsniveau vormt een somber perspectief voor de haringexport naar West-Duitsland.

Uitbreiding voor Nederland in de afzet van vers haringprodukt zal ondergeschikt zijn aan de dominerende positie die Denemarken voor dit produkt op de Westduitse importmarkt bezit. In het Nederlandse marktaandeel van diepgevroren haring kan gezien de ontwikkelingen in de afgelopen jaren een groei worden verwacht. Voor de export van gezouten haring naar West-Duitsland zal, afgezien van een eventuele verdere daling van de export, rekening moeten worden gehouden met toenemende Deense concurrentie. Het meest gunstig lijkt voor Nederland het perspectief voor de afzet van verduurzaamde haring naar West-Duitsland. Ons land moet echter bij de export van deze produkten oppassen dat het niet door Denemarken overvleugeld wordt.

Vermoedelijk zullen sortimenten welke op een hoogwaardig technologische wijze zijn verwerkt, zoals bijvoorbeeld verduurzaamde haring, zich het best aan de neerwaartse spiraal van de opbrengstprijzen weten te onttrekken.

Literatuur

Jahresbericht über die Deutsche Fischwirtschaft, Bonn, Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten, 1953-1985

Spezialhandel nach Waren, Wiesbaden, Statistisches Bundesamt, 1970-1985

AFZ Fischmagazine, Hamburg, jaargangen 1984-1986

Ir. J.G.P. Smit

Verkenning van de markt voor visprodukten in de Duitse Bondsrepubliek, Den Haag, LEI, 1984, Mededeling 304

J. de Jager

Analyse van de concurrentie-positie van Nederlandse haring, Den Haag, LEI, 1985, Interne Nota 307

J. de Jager

De internationale afzet van haring, Den Haag, LEI, 1987, Publikatie 5.75

Bijlagen

Bijlage 1. Voorziening grondstof en halffabrikaat Westduitse haringverwerkende industrie x 1000 kg gemiddeld per jaar 1)

	Verse haring		Diepgevroren haring		Marinaden 2)	Totaal
	heel	bewerkt	heel	bewerkt		
Aanvoer						
1971-1975	9210	-	922	21855	-	31987
1976-1980	6637	-	711	1383	-	8731
1981	7621	-	3050	1157	-	11828
1982	7779	-	3461	2725	-	13965
1983	7737	-	3203	2135	-	13075
1984	6369	-	5902	5806	-	18077
1985	7061	-	1218	6750	-	15029
Import						
1971-1975	31650	41340	20634	21795	3296	118715
1976-1980	14854	30953	16422	35542	9379	107150
1981	18675	36451	8080	28684	6927	98817
1982	25098	37429	7652	17853	4456	92488
1983	29197	43017	8068	20312	4096	104690
1984	20841	46636	7570	18252	4266	97565
1985	14334	52070	11946	16124	7061	101535
Export						
1971-1975	530	110	885	8494	21	10040
1976-1980	131	152	870	3221	17	4391
1981	18	153	386	1381	18	1956
1982	14	311	553	1961	54	2893
1983	2	135	452	2562	26	3177
1984	416	127	407	1092	35	2077
1985	502	146	262	1396	68	2374
Beschikbaar voor de binnenlandse industrie (productgewicht)						
1971-1975	40330	41230	20671	35156	3275	140662
1976-1980	21360	30801	16263	33704	9362	111490
1981	26278	36298	10744	28460	6909	108689
1982	32863	37118	10560	18617	4402	103560
1983	36932	42882	10819	19885	4070	114588
1984	26794	46509	13065	22966	4231	113565
1985	20893	51924	12902	21478	6993	114190
Beschikbaar voor de binnenlandse industrie (vangstgewicht)						
1971-1975	40330	83698	20671	70566	8382	223647
1976-1980	21360	62525	16263	68272	23967	192387
1981	26278	73684	10744	57773	17688	186167
1982	32863	75349	10560	37599	11269	167640
1983	36932	87051	10819	40314	10419	185535
1984	26794	94413	13065	46272	10832	191376
1985	20893	105406	12902	43599	17901	200701

1) Exclusief aanvoer en import gezouten haring, gerookte/gestoomde haring en marinaden kleinverpakking.

2) Voorgezuurde haringlappen en kruidenharing in grootverpakking (vaten).

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

Bijlage 2. Gereed produkt, eigen produktie Westduitse haringverwerkende industrie x 1000 kg en x 1000 gld. (prijspeil 1985) gemiddeld per jaar

	Marina- den 1)	Conser- ven 1)	Salades	Gezouten en ge- zoet 2)	Gerookt en ge- stoomd	Vers	Totaal
Produktgewicht							
1971-1975	71182	48327	15285	6471	5550	5360	152175
1976-1980	70827	51240	17545	12295	3427	2310	157644
1981	63891	39488	16918	12252	2732	1987	137268
1982	57950	40547	17989	15298	2789	2103	136676
1983	52647	41383	15529	15017	2656	2085	129317
1984	50482	41346	16749	15687	2983	1934	129181
1985	50667	41201	16425	15661	2739	1890	128583
Opbrengst							
1971-1975	495475	387948	94271	70548	42425	15169	1105836
1976-1980	461615	358284	112165	130551	27186	7369	1097170
1981	479097	303668	116034	134592	19803	5325	1058519
1982	408501	311949	126222	149163	18767	4690	1019292
1983	377920	331254	103683	140709	17110	4233	974909
1984	330196	313025	111059	136407	19576	3752	914015
1985	311214	297132	106262	129369	17819	3365	865161
Gem. opbr. kg/gld.							
1971-1975	6,96	8,03	6,17	10,90	7,64	2,83	7,27
1976-1980	6,52	6,99	6,39	10,62	7,93	3,19	6,96
1981	7,50	7,69	6,86	10,99	7,25	2,68	7,71
1982	7,05	7,69	7,02	9,75	6,73	2,23	7,46
1983	7,18	8,00	6,68	9,37	6,44	2,03	7,54
1984	6,54	7,57	6,63	8,70	6,56	1,94	7,08
1985	6,14	7,21	6,47	8,26	6,51	1,78	6,73

1) Inclusief aanwending makreel en pilchard vanaf 1977.

2) Inclusief eventueel aan boord van visserijschepen gezouten haring (1971 t/m 1976).

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

Bijlage 3. Marktsectoren West-Duitsland voor gereed haringprodukt x 1000 kg en x 1000 gld. (prijspeil 1985) gemiddeld per jaar

	Marinaden en con- serven	Salades	Gezouten en ge- zoet	Gerookt en ge- gestoomd	Vers	Totaal
Eigen produktie 1) 2)						
1971-1975	119509	15285	6471	5550	5360	152175
1976-1980	122067	17545	12295	3427	2310	157644
1981	103379	16918	12252	2732	1987	137268
1982	98497	17989	15298	2789	2103	136676
1983	94030	15529	15017	2656	2085	129317
1984	91828	16749	15687	2983	1934	129181
1985	91868	16425	15661	2739	1890	128583
Import 3)						
1971-1975	4672	-	21381	1056	-	27109
1976-1980	6467	-	17672	832	-	24971
1981	5115	-	15951	728	-	21794
1982	7027	-	17854	655	-	25536
1983	6586	-	17585	581	-	24752
1984	7758	-	15331	680	-	23769
1985	9230	-	13420	528	-	23769
Export						
1971-1975	6127	-	114	21	-	6262
1976-1980	6022	-	149	24	-	6195
1981	5717	-	140	22	-	5879
1982	6062	-	95	48	-	6205
1983	6262	-	140	83	-	6485
1984	5971	-	75	43	-	6089
1985	6723	-	82	17	-	6822
Beschikbaar voor de binnenlandse markt (produktgewicht)						
1971-1975	118054	15285	27738	6585	5360	173022
1976-1980	122512	17545	29818	4235	2310	176420
1981	102777	16918	28063	3438	1987	153183
1982	99462	17989	33057	3396	2103	156007
1983	94354	15529	32462	3154	2085	147584
1984	93615	16749	30943	3620	1934	146861
1985	94375	16425	28999	3250	1890	144939
Verbruik in kg per hoofd van de bevolking						
1971-1975	2,11	0,25	0,44	0,11	0,09	3,00
1976-1980	2,19	0,28	0,47	0,07	0,04	3,05
1981	1,75	0,27	0,47	0,06	0,03	2,58
1982	1,66	0,29	0,55	0,06	0,03	2,59
1983	1,58	0,25	0,53	0,05	0,03	2,44
1984	1,57	0,27	0,51	0,06	0,03	2,42
1985	1,58	0,27	0,48	0,05	0,02	2,40

- 1) Eigen produktie inclusief aanwending makreel en pilchards vanaf 1977.
 2) Eigen produktie inclusief eventueel aan boord van visserijschepen gezouten haring (1971 t/m 1976).
 3) Import marinaden is uitsluitend marinaden in kleinverpakking.
 Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.
 - Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

Bijlage 4. Totale haringaanvoer West-Duitsland (zeevisserij) gemiddeld per jaar x 1000 kg en x 1000 gld. (prijsspeil 1985) per vaartuigtype

	Trawlers 1)	Loggers	Kotter- en kustvisserij	Totaal 1)
Vangstgewicht				
1946-1950	128401	40910	18435	187746
1951-1955	204605	62169	52757	319531
1956-1960	122450	69192	50910	242552
1961-1965	27908	50542	45165	123615
1966-1970	81856	17566	40466	139888
1971-1975	45479	797	15073	61349
1976-1980	3379	1	7533	10913
1981-1983	7238	-	8351	15589
1984	17340	-	7183	24523
1985	14920	-	8343	23263
Aanvoergewicht				
1945-1950	125420	28413	18435	172268
1951-1955	203179	43849	52757	299785
1956-1960	122358	49912	50885	223155
1961-1965	26516	38815	45028	110359
1966-1970	53818	12910	40407	107135
1971-1975	23764	560	15073	39397
1976-1980	2098	1	7533	9632
1981-1983	5255	-	8351	13606
1984	11708	-	7183	18891
1985	7968	-	8343	16311
Opbrengst				
1946-1950	159016	76829	18970	254815
1951-1955	234535	101832	43870	380237
1956-1960	166169	96598	41108	303875
1961-1965	39078	77733	29944	146755
1966-1970	107383	24162	22452	153997
1971-1975	74031	1776	12623	88430
1976-1980	5546	2	8084	13632
1981-1983	10049	-	6347	16396
1984	17523	-	4145	21668
1985	12529	-	4389	16918
Gem. opbr. kg/gld.				
1946-1950	1,27	2,70	1,03	1,48
1951-1955	1,15	2,32	0,83	1,27
1956-1960	1,36	1,94	0,81	1,36
1961-1965	1,47	2,00	0,67	1,33
1966-1970	2,00	1,87	0,56	1,44
1971-1975	3,12	3,17	0,84	2,24
1976-1980	2,64	2,00	1,07	1,42
1981-1983	1,91	-	0,76	1,21
1984	1,50	-	0,58	1,15
1985	1,57	-	0,53	1,04

1) Inclusief aan boord tot haringlappen etc. gesneden haring.

2) Exclusief aan boord tot vismeel en traan verwerkte (haring)fileerafvalfen inclusief vismeelharing, zie bijlage 5.

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

Bijlage 5 Totale haringaanvoer West-Duitsland (zeevervisserij) gemiddeld per jaar x 1000 kg en x 1000 gld. (prijspeil 1985) per conserveringsprocedé

	Vers	Diepge- vroren 1)	Gezouten 1)	Vismeeel 2)	Totaal
Vangstgewicht					
1946-1950	127811	-	49513	10422	187746
1951-1955	186068	-	62360	71104	319532
1956-1960	121941	-	61312	59299	242552
1961-1965	49574	4102	38065	31874	123615
1966-1970	35248	58810	15370	30460	139888
1971-1975	9210	44486	764	6889	61349
1976-1980	6637	3375	1	900	10913
1981-1983	7712	7227	-	650	15589
1984	6369	17340	-	814	24523
1985	7061	14920	-	1282	23263
Aanvoergewicht					
1946-1950	127811	-	30435	10422	172268
1951-1955	186068	-	42613	71104	299785
1956-1960	121941	-	41915	59299	223155
1961-1965	49574	2839	26072	31874	110359
1966-1970	35248	31022	10405	30460	107135
1971-1975	9210	22777	521	6889	39397
1976-1980	6637	2094	1	900	9632
1981-1983	7712	5244	-	650	13606
1984	6369	11708	-	814	18891
1985	7061	7968	-	1282	16311
Opbrengst					
1946-1950	154063	-	94869	5883	254815
1951-1955	230295	-	106880	43062	380237
1956-1960	175376	-	97743	30756	303875
1961-1965	67263	6592	61581	11319	146755
1966-1970	44454	79345	22117	8081	153997
1971-1975	12157	72661	1745	1867	88430
1976-1980	7976	5341	2	113	13632
1981-1983	6295	10039	-	62	16396
1984	4079	17522	-	67	21668
1985	4276	12529	-	113	16918
Gem. opbr. kg/gld.					
1946-1950	1,21	-	2,79	0,56	1,48
1951-1955	1,24	-	2,51	0,61	1,27
1956-1960	1,44	-	2,33	0,52	1,36
1961-1965	1,36	2,32	2,36	0,36	1,33
1966-1970	1,26	2,56	2,13	0,27	1,44
1971-1975	1,32	3,19	3,34	0,27	2,24
1976-1980	1,20	2,64	2,00	0,13	1,42
1981-1983	0,82	1,91	-	0,10	1,21
1984	0,64	1,50	-	0,08	1,15
1985	0,61	1,57	-	0,09	1,04

1) Inclusief aan boord tot haringlappen etc. gesneden haring.

2) Exclusief aan boord tot vismeel en traan verwerkte (haring)fileerafvalven.

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

Bijlage 6. Aanvoer Westduitse trawlers van aan boord tot halffabrikaat gesneden haring x 1000 kg en x 1000 gulden (prijspeil 1985) gemiddeld per jaar

	Haringlappen		Haring ontkopt	Totaal
	diepgevroren	gezouten 1)	diepgevroren	
Vangstgewicht				
1961-1965	2408	-	118	2526
1966-1970	53468	307	1879	55654
1971-1975	41047	3	2518	43568
1976-1980	2210	-	453	2663
1981-1983	3729	-	260	3989
1984	10345	-	1093	11438
1985	13702	-	-	13702
Aanvoergewicht				
1961-1965	1186	-	77	1263
1966-1970	26339	88	1220	27647
1971-1975	20220	1	1635	21856
1976-1980	1089	-	294	1383
1981-1983	1837	-	169	2006
1984	5096	-	710	5806
1985	6750	-	-	6750
Opbrengst				
1961-1965	3489	-	150	3639
1966-1970	69883	138	2797	72818
1971-1975	66182	2	4449	70633
1976-1980	3152	-	695	3847
1981-1983	4268	-	315	4583
1984	9005	-	901	9906
1985	11031	-	-	11031
Gem. opbr. kg/gld.				
1961-1965	2,94	-	1,95	2,88
1966-1970	2,65	1,57	2,29	2,63
1971-1975	3,27	2,00	2,72	3,23
1976-1980	2,89	-	2,36	2,78
1981-1983	2,32	-	1,86	2,28
1984	1,77	-	1,27	1,71
1985	1,63	-	-	1,63

1) Aangevoerd door trawlers zonder diepvriesinstallatie aan boord.

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

Bijlage 7. Totale haringimport West-Duitsland gemiddeld per jaar x 1000 kg en x 1000 gld. (prijspeil 1985) per conserveringsprocedé

	Vers	Diepge- vroren	Gezouten	Verduur- zaamd	Totaal
Vangatgewicht					
1971-1975	115571	64876	33728	21929	236104
1976-1980	77688	88570	29837	41760	237855
1981	92670	66308	27538	31878	218394
1982	101078	43895	31827	30336	207136
1983	116522	49301	32361	28166	226350
1984	115512	44621	27173	31693	218999
1985	120036	44677	23122	42440	320275
Importgewicht					
1971-1975	72990	42429	21381	9024	145824
1976-1980	45806	51964	17672	16678	132120
1981	55126	36765	15951	12770	120612
1982	62527	25505	17854	12138	118024
1983	72214	28380	17585	11263	129442
1984	67477	25822	15331	12704	121334
1985	66404	28070	13420	16819	124713
Opbrengst					
1971-1975	173338	94056	81619	44356	393369
1976-1980	125646	135587	79632	90020	430885
1981	127355	79964	62613	73628	343560
1982	118741	53241	60216	67042	299240
1983	123921	54025	56480	59532	293958
1984	109981	41323	46956	65214	263474
1985	103876	36346	37210	75096	252528
Gem. opbr. kg/gld.					
1971-1975	2,37	2,22	3,82	4,92	2,70
1976-1980	2,74	2,61	4,51	5,40	3,26
1981	2,31	2,18	3,93	5,77	2,85
1982	1,90	2,09	3,37	5,52	2,54
1983	1,72	1,90	3,21	5,29	2,27
1984	1,63	1,60	3,06	5,13	2,17
1985	1,56	1,29	2,77	4,46	2,02

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

Bijlage 8. Totale haringimport West-Duitsland gemiddeld per jaar x 1000 kg en x 1000 gld. (prijspeil 1985) per regio

	Denemarken	Nederland	Overig Europa	Canada USA	Totaal
Vangstgewicht					
1971-1975	105302	53841	49071	27890	236104
1976-1980	81460	38730	37809	79858	237855
1981	102366	34516	26135	55377	218394
1982	106609	45384	29234	25909	207136
1983	112588	44804	49660	19298	226350
1984	110309	51969	46041	10680	218999
1985	125013	60938	34908	9416	230275
Importgewicht					
1971-1975	60809	35482	34738	14795	145824
1976-1980	44866	22627	22498	42129	132120
1981	56294	19834	17192	27292	120612
1982	57261	27521	20461	12781	118024
1983	61793	27344	30807	9498	129442
1984	57762	31085	27293	5194	121334
1985	63232	36990	19815	4676	124713
Opbrenst					
1971-1975	158113	123762	74560	36934	393369
1976-1980	136439	110339	63156	120951	430885
1981	154157	89189	36690	63524	343560
1982	138276	93235	39043	28686	299240
1983	128068	86994	57578	21318	293958
1984	116401	84293	51095	11735	263474
1985	122486	85066	36640	8336	252528
Gen. opbr. kg/gld.					
1971-1975	2,60	3,49	2,15	2,50	2,70
1976-1980	3,04	4,88	2,81	2,87	3,26
1981	2,74	4,50	2,13	2,33	2,85
1982	2,41	3,39	1,91	2,24	2,54
1983	2,07	3,18	1,87	2,24	2,27
1984	2,02	2,71	1,87	2,26	2,17
1985	1,94	2,30	1,85	1,78	2,02

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

Bijlage 9. Totale import verse haring West-Duitsland gemiddeld per jaar
x 1000 kg en x 1000 gld. (prijspeil 1985) per regio

	Denemarken	Nederland	Overig Europa	Canada USA	Totaal
Lappen/filets/ontkopt etc.					
Vangstgewicht					
1971-1975	80803	1360	1486	272	83921
1976-1980	57201	414	4951	268	62834
1981-1983	70873	1157	7070	-	79100
1984	78498	4505	11668	-	94671
1985	93049	4356	8297	-	105702
Importgewicht					
1971-1975	39804	670	732	134	41340
1976-1980	28178	204	2439	132	30953
1981-1983	34913	570	3483	-	38966
1984	38669	2219	5748	-	46636
1985	45837	2146	4087	-	52070
Opbrenst					
1971-1975	112543	1971	2006	345	116865
1976-1980	87418	908	6875	351	95552
1981-1983	81267	1224	8068	-	90559
1984	68712	3563	10685	-	82960
1985	73782	3242	7629	-	84653
Gem. opbr. kg/gld.					
1971-1975	2,83	2,94	2,74	2,57	2,82
1976-1980	3,10	4,45	2,82	2,66	3,09
1981-1983	2,33	2,15	2,32	-	2,32
1984	1,78	1,61	1,86	-	1,78
1985	1,61	1,51	1,87	-	1,63
Heel					
Vangst/importgewicht					
1971-1975	16447	8108	7084	11	31650
1976-1980	9113	1499	4242	-	14854
1981-1983	12711	3183	8430	-	24323
1984	8727	3971	8143	-	20841
1985	6066	3409	4859	-	14334
Opbrenst					
1971-1975	32957	13282	10225	9	56473
1976-1980	20054	3064	6976	-	30094
1981-1983	19541	4030	9299	-	32780
1984	11969	3886	11166	-	27021
1985	9289	3971	5963	-	19223
Gem. opbr. kg/gld.					
1971-1975	2,00	1,64	1,44	0,82	1,78
1976-1980	2,20	2,04	1,64	-	2,03
1981-1983	1,53	1,27	1,10	-	1,35
1984	1,37	0,98	1,37	-	1,30
1985	1,53	1,16	1,23	-	1,34

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.
- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

Bijlage 10. Totale import diepgevroren haring West-Duitsland gemiddeld per jaar x 1000 kg en x 1000 gld. (prijspeil 1985) per regio

	Denemarken	Nederland	Overig Europa	Canada USA	Totaal
Lappen/filets/ontkopt etc.					
Vangstgewicht					
1971-1975	3147	897	18829	21369	44242
1976-1980	4936	625	8358	58229	72148
1981-1983	9918	560	6330	28427	45235
1984	9624	4762	13112	9553	37051
1985	6415	8341	9041	8934	32731
Importgewicht					
1971-1975	1550	442	9276	10527	21795
1976-1980	2432	308	4117	28685	35542
1981-1983	4886	276	3118	14003	22283
1984	4741	2346	6459	4706	18252
1985	3160	4109	4454	4401	16124
Opbrengst					
1971-1975	3883	1448	25693	27278	58302
1976-1980	6956	1194	12135	83258	103543
1981-1983	12274	719	7912	30172	51077
1984	8515	3446	11183	10236	33380
1985	4849	5097	7377	7804	25127
Gem. opr. kg/gld.					
1971-1975	2,51	3,28	2,77	2,59	2,68
1976-1980	2,86	3,88	2,95	2,90	2,91
1981-1983	2,51	2,61	2,54	2,15	2,29
1984	1,80	1,47	1,73	2,18	1,83
1985	1,53	1,24	1,66	1,77	1,56
Heel					
Vangst/importgewicht					
1971-1975	1735	1974	14158	2767	20634
1976-1980	1844	1132	5312	8134	16422
1981-1983	980	2673	3477	803	7933
1984	327	4899	2268	76	7570
1985	330	9560	1895	161	11946
Opbrengst					
1971-1975	2941	4283	23583	4947	35754
1976-1980	2681	2683	10320	16360	32044
1981-1983	1533	3678	4702	1420	11333
1984	536	4143	3127	137	7943
1985	501	7785	2732	201	11219
Gem. opr. kg/gld.					
1971-1975	1,70	2,17	1,67	1,79	1,73
1976-1980	1,45	2,37	1,94	2,01	1,95
1981-1983	1,57	1,38	1,35	1,77	1,43
1984	1,64	0,85	1,38	1,80	1,05
1985	1,52	0,81	1,44	1,25	0,94

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

Bijlage 11. Totale import gezouten haring West-Duitsland gemiddeld per jaar
x 1000 kg en x 1000 gld. (prijspeil 1985) per regio

	Denemarken	Nederland	Overig Europa	Canada USA	Totaal
Lappen/filets/ontkopt etc.					
Vangstgewicht					
1971-1975	-	6616	434	-	7050
1976-1980	30	6691	2082	948	9751
1981-1983	1733	6848	2385	1316	12282
1984	956	5431	3868	252	10507
1985	1393	4077	3035	109	8614
Importgewicht					
1971-1975	-	2924	184	-	3108
1976-1980	19	2758	801	336	3914
1981-1983	609	2598	841	552	4600
1984	531	1704	1581	100	3916
1985	865	1343	1244	31	3483
Opbrengst					
1971-1975	-	16587	1030	-	17617
1976-1980	73	16751	3820	1368	22012
1981-1983	2163	14349	3138	1916	21566
1984	1414	11072	5160	445	18091
1985	1958	7722	3894	64	13638
Gem. opbr. kg/gld.					
1971-1975	-	5,67	5,60	-	5,67
1976-1980	3,84	6,07	4,77	4,07	5,62
1981-1983	3,55	5,52	3,73	3,47	4,69
1984	2,66	6,50	3,26	4,45	4,62
1985	2,26	5,75	3,13	2,06	3,92
Gekaakt/ongekaakt					
Vangstgewicht					
1971-1975	94	24800	1784	-	26678
1976-1980	40	18063	1826	157	20086
1981-1983	152	16131	2010	-	18293
1984	-	15510	1156	-	16666
1985	102	13670	736	-	14508
Importgewicht					
1971-1975	64	16987	1222	-	18273
1976-1980	27	12372	1251	108	13758
1981-1983	104	11049	1377	-	12530
1984	-	10623	792	-	11415
1985	70	9363	504	-	9937
Opbrengst					
1971-1975	148	60797	3057	-	64002
1976-1980	87	53735	3537	261	57620
1981-1983	317	35100	2787	-	38204
1984	-	27737	1128	-	28865
1985	133	22769	670	-	23572

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

Bijlage 11. (vervolg) Totale import gezouten haring West-Duitsland gemiddeld per jaar x 1000 kg en x 1000 gld. (prijspeil 1985) per regio

	Denemarken	Nederland	Overig Europa	Canada USA	Totaal

Gekaakt/ongekaakt					

Gem. opbr. kg/gld.					
1971-1975	2,31	3,58	2,50	-	3,50
1976-1980	3,22	4,34	2,83	2,42	4,19
1981-1983	3,05	3,18	2,02	-	3,05
1984	-	2,61	1,42	-	2,53
1985	1,90	2,43	1,33	-	2,37

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

Bijlage 12. Totale import verduurzaamde haring West-Duitsland gemiddeld per jaar x 1000 kg en x 1000 gld. (prijspeil 1985) per regio

	Denemarken	Nederland	Overig Europa	Canada USA	Totaal
Vangstgewicht totaal					
1971-1975	3076	10086	5296	3471	21929
1976-1980	8294	10306	11038	12122	41760
1981-1983	10821	11017	5307	2982	30127
1984	12177	12891	5826	799	31693
1985	17658	17525	7045	212	42440
Gerookte/gestoomde/heel/filets					
Importgewicht					
1971-1975	18	1011	27	-	1056
1976-1980	30	758	44	-	832
1981-1983	43	578	33	-	654
1984	24	614	42	-	680
1985	25	464	39	-	528
Opbrenget					
1971-1975	132	6350	192	-	6674
1976-1980	267	5392	338	-	5997
1981-1983	345	4049	186	-	4580
1984	149	3628	229	-	4006
1985	173	3006	204	-	3383
Gem. opbr. kg/gld.					
1971-1975	7,33	6,28	7,11	-	6,32
1976-1980	8,90	7,11	7,68	-	7,21
1981-1983	8,02	7,01	5,64	-	7,00
1984	6,21	5,91	5,45	-	5,89
1985	6,92	6,48	5,23	-	6,53
Marinaden grootverpakking					
Importgewicht					
1971-1975	133	131	1676	1356	3296
1976-1980	1449	124	3071	4735	9379
1981-1983	2365	167	1463	1165	5160
1984	1621	319	2014	312	4266
1985	3170	1433	2375	83	7061
Opbrenget					
1971-1975	507	522	6721	4355	12105
1976-1980	7535	646	13715	19354	41250
1981-1983	10101	765	5731	4335	20932
1984	5408	1151	7035	917	14511
1985	8583	3925	6840	267	19615
Gem. opbr. kg/gld.					
1971-1975	3,81	3,98	4,01	3,21	3,67
1976-1980	5,20	5,21	4,47	4,09	4,40
1981-1983	4,27	4,58	3,92	3,72	4,06
1984	3,34	3,61	3,49	2,94	3,40
1985	2,71	2,74	2,88	3,22	2,78

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.
 - Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten

Bijlage 12. (vervolg) Totale import verduurzaamde haring West-Duitsland gemiddeld per jaar x 1000 kg en x 1000 gld. (prijspeil 1985) per regio

	Denemarken	Nederland	Overig Europa	Canada USA	Totaal
Marinaden en conserven kleinverpakking					
Importgewicht					
1971-1975	1058	3235	379	-	4672
1976-1980	1774	3472	1221	-	6467
1981-1983	1839	3807	597	-	6243
1984	3122	4390	246	-	7758
1985	3709	5163	358	-	9230
Opbrengst					
1971-1975	5002	18522	2053	-	25577
1976-1980	11367	25965	5441	-	42773
1981-1983	12714	25892	2616	-	41222
1984	19698	25617	1382	-	46697
1985	23218	27549	1331	-	52098
Gem.opbr. kg/gld.					
1971-1975	4,73	5,73	5,42	-	5,47
1976-1980	6,41	7,48	4,46	-	6,61
1981-1983	6,91	6,80	4,38	-	6,60
1984	6,31	5,84	5,62	-	6,02
1985	6,26	5,34	3,72	-	5,64

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten

Bijlage 13. Totale haringexport West-Duitsland gemiddeld per jaar x 1000 kg en x 1000 gld. (prijspeil 1985)

	Vers		Diepgevroren 1)		Gezouten		Verduur- zaamd 2)	Totaal
	heel	bewerkt	heel	bewerkt	heel	bewerkt		
Vangstgewicht								
1971-1975	530	223	885	17244	23	286	15757	34948
1976-1980	131	309	870	6539	103	239	15482	23673
1981	18	311	386	2803	164	45	14712	18439
1982	14	631	553	3981	108	36	15726	21049
1983	2	274	452	5201	183	32	16219	22363
1984	416	258	407	2217	93	20	15438	18849
1985	502	296	262	2834	112	10	17409	21425
Produktgewicht								
1971-1975	530	110	885	8494	16	98	6169	16302
1976-1980	131	152	870	3221	71	78	6063	10586
1981	18	153	386	1381	112	28	5757	7835
1982	14	311	553	1961	74	21	6164	9098
1983	2	135	452	2562	125	15	6371	9662
1984	416	127	407	1092	64	11	6049	8166
1985	502	146	262	1396	77	5	6808	9196
Opbrengst								
1971-1975	683	529	1948	27165	79	498	47345	78247
1976-1980	271	462	2013	9656	277	514	43895	57088
1981	23	407	821	3767	386	185	40812	46401
1982	17	772	1064	4820	250	155	40425	47503
1983	3	350	866	6350	413	125	40742	48849
1984	782	289	590	2096	210	80	38022	42069
1985	870	308	395	2501	211	44	40595	44924
Gem. opbr. kg/gld.								
1971-1975	1,29	4,81	2,20	3,20	4,94	5,08	7,67	4,80
1976-1980	2,07	3,04	2,31	3,00	3,90	6,59	7,24	5,39
1981	1,28	2,66	2,13	2,73	3,45	6,61	7,09	5,92
1982	1,21	2,48	1,92	2,46	3,38	7,38	6,56	5,22
1983	1,50	2,59	1,92	2,48	3,30	8,33	6,39	5,06
1984	1,88	2,28	1,45	1,92	3,28	7,27	6,29	5,15
1985	1,73	2,11	1,51	1,79	2,74	8,80	5,96	4,89

1) Belangrijkste afnemers Tsjecho-Slowakije en Denemarken.

2) Belangrijkste afnemers Oostenrijk en Frankrijk.

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

Bijlage 14. Terugblik op de haringvisserij van de trawlers

Meest belangrijke groepering voor de haringvisserij was in het verleden de momenteel tot een schaduw van zijn vroegere grootte gereduceerde Grosze Hochseefischerij. Deze tak van visserij wordt uitgeoefend door trawlers in Europese en niet Europese wateren. Schepen hiervan zijn afkomstig uit de Noordzeehavens Bremerhaven, Cuxhaven, Hamburg en tot voor enkele jaren uit de Oostzeehaven Kiel.

In de afgelopen vier decennia is de trawlvloot door een aantal diep ingrijpende factoren op het visserijgebeuren voortdurend aan een gedaanteverwisseling onderhevig geweest. Meest ingrijpende gebeurtenissen voor de exploitatie van deze schepen waren de uitbreidingen van nationale wateren door kuststaten; verbodsbepalingen op het vissen en teruglopende vangsten in historische visserijgebieden. Voor aanpassing van de vloot aan veranderende omstandigheden werd direct na de Tweede Wereldoorlog door middel van opeenvolgende investeringsgolven veel nieuwbouwschepen aan de vloot toegevoegd en weer afgedankt. Gedaanteverwisseling van de vloot bestond uit een wijziging van het scheepstype - met verschillende tussenstappen - van kleine kolengestookte stoomzijtrawlers ter verse naar de huidige grote vangst-fabriekshektrawlers, welke uitgerust zijn met een range aan verwerkings- en conserveringsinstallaties voor de vangst aan boord, zie bijlage 16. In de loop der tijd onderging het absolute aantal schepen echter een desastreuze daling.

Tot ver in de jaren vijftig was het werkterrein voor de haringvisserij gelegen op gronden in de Noordzee en het Engels Kanaal, zie bijlage 17. Jaarlijkse haringvangsten beliepen gemiddeld circa 170.000 ton (1953 231000 ton). Toen vangsten in deze gebieden een teruggang gingen vertonen werd naar compensatie gezocht. Deze werd slechts gedeeltelijk gevonden op haringgronden rond Ierland en aan de Westkust van het Verenigd Koninkrijk. Vanaf 1960 trad een scherpe daling op in de vangsten, zie bijlage 4. Een dieptepunt werd bereikt in 1964 toen slechts 19.000 ton haring door de trawlers werd gevangen.

Voor het verkrijgen van betere vangstvooruitzichten werd inmiddels op experimentele basis door trawlers op haring gevist in tot dan toe in verband met de haringvisserij nog niet bezochte verre visserijgebieden. Als uitloeijsel hiervan werd vanaf 1967 succesvol gestart met het bevissen van gebieden voor Nova Scotia, New Jersey en Maine aan de Oostkust van Canada en de Verenigde Staten, met de George Bank als meest geliefde visgrond. Eind zestiger jaren steeg door uitbreiding van de haringvisserij voor de Canadese kust het niveau van de jaarvangsten weer rond de 100.000 ton vangstgewicht gemiddeld per jaar.

De mogelijkheid om met een aangepaste vloot deel te nemen aan de verre visserij in de Noordwest-Atlantiek was reeds jaren daarvoor ontwikkeld. Voorwaarden hiervoor werden geschapen toen vanaf omstreeks 1955 de kabeljauwvisserij aan de kusten van Groenland, Labrador en New-Foundland ter hand werd genomen. De exploitatie van deze verre visserijgronden had tot gevolg dat de schepen grotere afstanden moesten overbruggen en in tijdsduur gemeten langere reizen moesten maken. Hierdoor ontstond de noodzaak tot het aanvoeren van een zo waardevol mogelijk geconserveerde lading. Er moest worden omgezien naar andere dan tot dan toe gebruikelijke bewerkings- en conserveringsmethoden van de visserijproducten aan boord. Bovendien was het hoge percentage van de vangst wat met slechts geringe financiële opbrengst naar de vismeelindustrie afvloeiende de Westduitse trawlaanvoersektor reeds lang een doorn in het oog. Gedurende dit tijdsbestek werd er dan ook een groot aantal nieuwbouwschepen in de vaart gebracht met groter cascoinhoud, sterkere motoren en een veel hoger aantal opvarenden dan voorheen.

Als aanvulling op bestaande conserveringsmethoden werd gekozen voor het diepvriesprocedé aan boord. Voor het verkrijgen van een zo waardevol mogelijke lading werd overgegaan tot het voorbereiden van de vis bestaande uit het ontkopen en fileren aan boord van een zo groot mogelijk deel van de vangst. Tevens werd het gedeelte van de vangst welke op enigerlei wijze, hetzij door het stagneren van de werkzaamheden aan boord of om andere redenen, niet meer geschikt bleek te zijn voor menselijke consumptie tegelijk met het vrijkomende visafval

door machinale versnijding van het produkt direct aan boord omgevormd tot vismeel- en visolie (traan).

Nieuwbouw en bestaande schepen werden daartoe uitgerust met ontkop- en fileermachines, diepvries- en verpakkinglijnen en vismeel- en traankookinstallaties. Door de vele ontwikkelingen ontstond in de trawlervloot een tweetal typen vaartuigen, enerzijds de grote vangst- en fabrieksdiepvriestrawlers, inzetbaar in veraf gelegen visgebieden en anderzijds een kleiner type trawler - de trawler ter verse - welke ingezet werd in relatief nabij gelegen viswateren.

De mogelijkheid van verdergaande bewerking en diepvriezen van visserijprodukten aan boord had ook zijn uitwerking op het aangevoerde haringassortiment. Vanaf 1961 werd begonnen met een bescheiden geleidelijk groeiend aandeel van de haringvangst te onderwerpen aan bovengenoemde toepassingen. In 1965 werd reeds 5.000 ton haring (vangstgewicht) aan boord tot haringlappen en, in relatief geringe hoeveelheden, ontkopte haring voorgesneden en diepgevroren. Door insetting van fabriekstrawlers in 1967 in de haringvisserij voor de Oostkust van Canada steeg het aandeel van aan boord voorgesneden en diepgevroren haring snel. Uitgedrukt in vangstgewicht in dat jaar 35.000 ton en in 1969 op het hoogtepunt 80.000 ton. Van deze hoeveelheden resulteerde ongeveer de helft aan aangevoerd produktgewicht. Het ontstane haringfileerafval werd direct aan boord tot vismeel en visstraan verwerkt. De aangevoerde hoeveelheden werden zo goed als moeiteloos door de Westduitse markt afgenomen, redenen hiervoor waren onder meer:

- De in die periode optredende daling in importen van verse hele en voorgesneden haring door tegenvallende haringvangsten andere landen;
- Door toepassing van het diepvriesprocedé mogelijkheid tot voorraadvorming in de haringverwerkende industrie;
- Zeegevroren haringlappen vertoonden een goede verwerkingskwaliteit;
- Dwingende afspraken tussen aanvoerders en haringverwerkers omtrent voorgesneden diepvriesprodukt.

Na een periode van ruime vangsten trad er na 1970 weer een scherpe daling in de vangsten op. Dit kwam mede door overbevissing van de haringstocks voor de Canadese Oostkust en de hierop van jaar tot jaar opeenvolgende verbodsmatregelen van de Canadese overheid jegens buitenlandse visserij schepen. Medio zeventiger jaren (1976) kwam dan ook een einde aan de activiteiten van deze inmiddels noodlijdende visserij en daalde de haringaanvoer weer naar een dieptepunt van 16.000 ton (vangstgewicht), waarvan 13.000 ton tot haringlappen gesneden. In volgende jaren droogde de haringbronnen voor de Westduitse trawlers bijna geheel op en zakte de haringaanvoer bijna tot aan het nulpunt. In de periode 1984-1985 ontstond door heropening van de Noordzee voor de haringvisserij weer een opleving tot het gemiddelde niveau van 1976. Hierbij ging het echter duidelijk om een ander soort haring dan de kwalitatief mindere "Canadese lappen".

Ondanks deze kleine opleving, met overigens weer een daling in 1985, is de huidige situatie in deze tak van visserij zeer ongunstig. In een soort door de nood geboren samenwerkingsverband van eigenaren, mede ondersteund door grote financiële injecties van de overheid, werd in 1985 in de trawlersector nog getracht een vijftal vangst- en fabriekschepen plus een negental relatief kleine hektrawlers ter verse in de vaart te houden. Naar alle waarschijnlijkheid lijkt het tijdperk van de grote vangst- en fabriekschepen, ingeluid omstreeks 1955, echter in West-Duitsland voorbij. Bij deze trawlers wordt uitverkoop gehouden onder meer naar Zuid-Amerika en Canada. Wat nog aan nieuwbouw aan de vloot wordt toegevoegd zijn kleinere hektrawlers ter verse, waarvan de visserijprodukten aan boord niet fabrieksmatig worden verwerkt en niet worden diepgevroren.

Voor de trawlersector als zodanig resteerde voor de overwegend seizoenmatig verlopende haringvisserij en de rondvisvisserij gezamenlijk enorme exploitatieverliezen, in 1984 bijvoorbeeld een negatief exploitatiesaldo van ± 55 miljoen gulden.

Bijlage 15. Terugblik op de haringvisserij van de loggers en de kotters

Naast de Grosze Hochseefischerei namen nog twee groeperingen deel aan de haringvisserij, namelijk de Grosze Heringsfischerei en de Kleine Hochsee-und Küstenfischerei. Het naoorlogse verloop der haringvisserij van beide groeperingen was in het kort als volgt:

- Grosze Heringsfischerei

Deze tak van visserij werd uitgeoefend door een vloot van vleet- en trawl-loggers afkomstig uit de plaatsen Bremen-Vegesack, Emden, Gluckstadt en Leer. Van de sterk verouderde loggervloot werd in eerste instantie slechts alleen de opgelopen oorlogsschade hersteld. Later werd, in tegenstelling met vervegorderde moderniseringsplannen, slechts spaarzaam in nieuwbouw geïnvesteerd. Met verwaarlozing van enkele verschilpunten was de bedrijfstak volledig vergelijkbaar met de Nederlandse loggervisserij.

Op het hoogtepunt van de activiteiten werd in de vijftiger jaren door deze tak van visserij jaarlijks seizoenmatig + 64.000 ton haring (1959 75.000 ton), zie bijlage 4, in de Noordzee en het Engels Kanaal gevangen. Later werd door het overblijvende aantal schepen ook gevist in het Kattegat en Skagerak, rond Ierland en aan de Westkust van het Verenigd Koninkrijk. Evenals enkele trawlers werd gedurende een aantal jaren door schepen van de loggervloot in de buurt van IJsland en langs de Noorse kust en de Faroer-eilanden nog op haring gevist. Een aantal grote trawloggers nam zelfs een korte periode in samenwerking met vangst- en fabriekstrawlers deel aan de haringvisserij op de George Bank onder de Canadese Oost-kust. Het assortiment van de haringloggers bestond voornamelijk uit aan boord al of niet geaakte, gezouten haring in het haringseizoen en verse haring tijdens de op de Westduitse vloot in zwang zijnde voorjaarsharingvisserij in de Noordzee. Na 1960 daalden zowel de haringvangsten als het aantal schepen in een snel tempo, zie bijlage 16. Begin zeventiger jaren achakelden enkele overgebleven loggers over naar andere visserijen en was de Grosze Heringsfischerei verleden tijd geworden.

- Kleine Hochsee-und Küstenfischerei

Als laatste groepering de Kleine Hochsee-und Küstenfischerei. Deze bedrijfstak bestaat uit een groot aantal kleine vaartuigen afkomstig uit havens langs de Westduitse Noordzee- en Oostzeekust. Momenteel is de kleine zee- en kustvisserijvloot in vergelijking met vroeger flink in aantal gedaald, zie bijlage 16. Een groot deel van de vloot is in de loop der tijd vervangen door een kleiner aantal grotere nieuwbouweenheden. Deze schepen zijn voor de haringvisserij alleen maar seizoenmatig operationeel in de Noordzee, Oostzee en zij het in veel mindere mate in het Kattegat en Skagerak. Jaarlijkse haringvangsten beliepen in de vijftiger jaren omstreeks 49.000 ton (1955 75.000 ton) vangstgewicht, voor ongeveer twee derde afkomstig uit de Noordzee. Het volgende decennium bedroegen deze hoeveelheden gemiddeld jaarlijks 43.000 ton. In het begin van de jaren zeventig deed zich een scherpe daling voor naar een jaarniveau van 15.000 ton, periode 1971-1975. Na 1975 lag de gemiddelde aanvoer per jaar op een niveau van 8.000 ton. Het assortiment bestond na 1970 geheel uit verse haring, daarvoor werden ook kleine percentages gezouten haring aangevoerd.

Decennia lang is de haringvisserij, evenals andere visserijen van deze bedrijfstak, sterk gericht geweest op de visserij voor vismeelindustrie. Haringaanvoeren verdwenen dan ook hoofdzakelijk naar de vismeelindustrie. Momenteel is het streven echter een zo groot mogelijk deel van de aanvoer te bestemmen voor menselijke consumptie. In recente jaren is dan ook + 85 procent van de aanvoer bestemd geweest voor menselijke consumptie.

Voor de kotter- en kustvisserij zijn de jaarresultaten redelijk positief. In deze tak van visserij wordt, hoofdzakelijk vanwege het resultaat bij andere visserijen dan op haring, aan capaciteitsuitbreiding gedacht met als levensgroot probleem niet toereikende vangstquota.

Bijlage 16. Ontwikkeling zeevisserijvloot West-Duitsland in de periode 1946-1985

	1946	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1983	1984	1985
TRAWLERS											
Zijtrawlers	115	230	214	197	107	57	10	-	-	-	-
Hektrawlers	-	-	-	6	48	53	61	37	27	21	15
Totaal aanwezig	115	230	214	203	155	110	71	37	27	21	15
w.v. vangst-fabriekschepen	-	-	-	9	46	43	32	24	14	12	6
overige	115	230	214	194	109	67	39	13	13	9	9
	115	230	214	203	155	110	71	37	37	21	15
Per ultimo in bedrijf	94	223	208	194	155	102	65	23	27	20	14
Trawlers uitgerust met:											
vriseinstallaties: full-vriezer	-	-	-	-	7	36	32	24	14	12	6
half-vriezer	-	-	-	4	11	7	-	-	-	-	-
vismeel- en traaninstallaties	-	-	2	32	70	68	62	29	14	12	6
ontkop- en fileermachines	-	-	-	9	46	43	32	24	14	12	6
Gemiddelden per vaartuig											
BRT vangst-fabriekschepen	326	444	510	571	658	737	956	905	823	814	814
BRT overige vaartuigen	326	444	510	589	848	1065	1713	2205	2044	2145	1726
BRT alle vaartuigen	11	10	10	9	9	11	11	12	12	11	12
Leeftijd casco in jaren	17	19	20	23	30	36	45	56	41	42	35
Aantal opvarenden	17	19	20	23	30	36	45	56	41	42	35

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

Bijlage 16. (vervolg) Ontwikkeling zeevisserijvloot West-Duitsland in de periode 1946-1985

	1946	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1983	1984	1985
LOGGERS											
Totaal aanwezig	64	101	96	104	64	14	5	2	-	-	-
Per ultimo in bedrijf	54	97	95	101	63	8	5	2	-	-	-
Gemiddelden per vaartuig											
BRT loggers	169	182	198	233	290	385	295	287	-	-	-
Leeftijd casco in jaren	21	20	22	21	17	14	19	27	-	-	-
Aantal opvarenden	18	17	18	19	17	12	8	8	-	-	-
KOTTERS											
Noordzee-havens 1)	962	934	889	850	650	647	524	436	421	420	411
Oostzee-havens	448	721	578	498	394	311	222	224	230	235	237
Totaal	1410	1655	1467	1348	1044	958	746	660	651	655	648
waarvan garnalenvisserij 1)	684	732	581	510	408	407	318	277	190	185	181
Per ultimo in bedrijf	1308	1602	1421	1294	1006	920	707	643	625	628	621
Gemiddelden per vaartuig											
BRT Noordzee-havens	49	52	55	58	72	87	112	124	123	127	125
BRT Oostzee-havens	53	58	72	84	85	85	91	72	71	70	72
BRT alle vaartuigen	50	55	62	68	77	86	106	106	105	107	106
Aantal opvarenden Noordzeehavens	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3
Aantal opvarenden Oostzeehavens	2	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2
Aantal kotters ouder dan 20 jaar	1011	1198	910	830	667	630	456	343	296	332	332

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.
- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

Bijlage 17. Vangsten diverse visgebieden Westduitse zeevisserij, gemiddeld per jaar (vangstgewicht)

	Noord- zee en Kanaal	IJsland	Noorse kust	Oostzee Kattegat	Skagerak	New Found- land	Groenland Labrador	Faroer	Westkust Engeland en Ierland	Oostkust Canada en Amerika	Azoren	Overi- ge 1)	Totaal
Totale vangst x 1000 ton													
1946-1950	250	67	55	28	-	-	-	4	-	-	-	-	400
1951-1955	381	183	83	38	15	15	4	11	9	-	-	-	704
1956-1960	347	137	78	41	96	226	7	6	1	1	-	-	719
1961-1965	203	122	22	36	22	202	10	20	61	642	-	-	623
1966-1970	159	125	23	36	202	77	15	16	38	456	-	-	456
1971-1975	113	86	77	32	73	12	12	29	9	367	7	15	367
1976-1980	104	21	65	32	60	6	6	41	-	13	18	18	283
1981-1983	92	-	22	31	50	5	5	24	-	5	23	23	310
1984	143	-	10	50	24	-	-	20	-	-	-	-	205
1985	90	-	11	35	43	-	-	-	-	-	-	-	-
Waarvan haringvangst x 1000 ton													
1946-1950	184	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	188
1951-1955	302	-	-	18	-	-	-	-	-	-	-	-	320
1956-1960	222	-	-	12	-	-	-	9	-	-	-	-	243
1961-1965	99	1	-	18	-	-	-	6	-	-	-	-	124
1966-1970	44	6	1	19	-	-	1	16	53	140	-	-	140
1971-1975	7	-	-	11	-	-	-	10	33	61	-	-	61
1976-1980	1	-	-	7	-	-	-	1	2	11	-	-	11
1981-1983	8	-	-	8	-	-	-	8	-	16	-	-	16
1984	8	-	-	9	-	-	-	8	-	25	-	-	25
1985	7	-	-	8	-	-	-	8	-	23	-	-	23

Bron: - Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

1) Atlantische en Indische Oceaan kust Afrika, Atlantische en Pacific kust Zuid-Amerika, Nieuw-Zeeland.